

D. G. MOLDENHAWERS SAMLINGER TIL EN SPANSK INKVISITIONSHISTORIE

AF

GUSTAV HENNINGSEN

Mögen sie einst in die Hände eines Mannes fallen, dem zu ihrer Benutzung eine glücklichere Muse wird, als mir in diesem Erdenleben zu Theil werden sollte.

D. G. Moldenhawer om sine samlinger.

Ingen af Det kgl. Biblioteks ledere gennem tiderne har efterladt sig et sådant minde som den tyskfødte Daniel Gotthilf Moldenhawer (1753–1823), der var overbibliotekar fra 1788 til sin død. Han er berømt som den, der gennem dristige køb, ofte på forventet bevilling med bibliotekets dubletter i pant, øgede bogbestanden til det tredobbelte, således at vi kan takke ham for, at Kgl. Bibl., når det gælder den ældre litteratur, den dag idag er et af verdens bedst forsynede inden for alle sine fagområder. Men Moldenhawer er også berygtet som manden, der stjal manuskripter fra dårligt overvågede klosterbiblioteker, skar „håndskriftprøver“ ud af spanske bibelmanuskripter, og let fik en bog ind bag vesten, når han besøgtede et interessant bibliotek.¹⁾

Princippet, at målet helliger midlet, var nu temmelig udbredt blandt samlere, så det ovennævnte skal ikke specielt lægges Moldenhawer til last. Det kan blot være nyttigt at have i tankerne, når vi skal prøve at sige noget om de 13 spanske inkvisitionsmanuskripter i Kgl. Bibl., som til dato har ligget temmeligt upåagtede hen. At de stammer fra Moldenhawer er for størstedelens vedkommende påvist af Ada Adler i disputatsen *D. G. Moldenhawer og hans Haandskriftsamling*, Kbh. 1917.²⁾ Men hverken hun eller Danmarks eneste store hispanist Emil Gigas har kunnet sige noget nærmere om, hvor Moldenhawer har fået (købt eller stjålet) sine håndskrifter til den spanske inkvisitions historie. Adler er endda inde på, at Moldenhawer bevidst har tilintetgjort kompromitterende oplysninger i sine dagbogsnotater, inden disse sammen med

hans store håndskriftssamling blev overdraget til biblioteket.³⁾ For inkvisitionsmanuskripterens vedkommende er det eneste sikre holdpunkt Moldenhawers egen oplysning i et foredrag i Videnskabernes Selskab 1789, hvor han fortalte, at han kom i besiddelse af disse samlinger „ved et overordentligt lykkeligt Tilfælde“, da han for anden gang var i Madrid.⁴⁾

De to Spaniensrejser foretog Moldenhawer som ung teologiprofessor ved Københavns universitet. Den første 1783–84 var en offentligt understøttet studierejse, der gjaldt undersøgelser i El Escorial og andre spanske biblioteker, hvor han håbede at finde ukendte gamle bibelmanuskripter. Den anden rejse 1786–87 var en hemmelig diplomatisk mission, hvor Moldenhawer havde til opgave at overtale den spanske regering til at aftage et stort antal neger-slaver fra de danske besiddelser på Guineakysten for derved at redde Det østersøisk-guineiske Handelsselskab, som var ved at gå fallit. Under begge rejser var Moldenhawer ved siden af sine officielle forehavender – bibelkritikken og slavehandelen – optaget af noget helt tredje: Han samlede materiale til at skrive den spanske inkvisitions historie.

Hvornår Moldenhawer har fattet denne plan, ved vi ikke; den var ikke nævnt i ansøgningen, og han synes heller ikke at have fortalt nogen om den, inden han den 20. juli 1782 drog ud på sin to et halvt års „lærde rejse“, der foruden El Escorial gjaldt en række af de berømteste biblioteker i Vest- og Centraleuropa. Men inkvisitionen var et emne, der notorisk var oppe i tiden, og man kan også se Moldenhawers plan som en naturlig forlængelse af hans interesse for tempelherreprocessen (1305 ff.), som han sommeren 1783 i Paris afskrev efter de originale procesakter og ni år efter udgav i tysk oversættelse.⁵⁾

Moldenhawers rejser er grundigt behandlet af Gigas, der har bearbejdet de snørklede dagbogsoptegnelser til en fremragende lille bog om Spanien i 1780'erne og sidenhen publicerede en lang artikel om den diplomatiske mission 1786–87.⁶⁾ Hertil kommer, at Adler til brug for disputatsen har endevendt Moldenhawers papirer endnu en gang for at finde oplysninger om håndskrifternes proveniens. Når det gælder inkvisitionsmanuskripterne er hun imidlertid ikke kommet videre end Gigas.⁷⁾ Moldenhawers optegnelser på tysk med en gnidret lille gotisk skrift er af en sådan karakter, at jeg ikke umiddelbart har følt mig tilskyndet til at gå dem igennem endnu en gang for at se, om der var noget, som Gigas eller Adler havde overset. Det er ikke som Moldenhawerspecialist, men som kender af den spanske inkvisitions arkiver jeg skal forsøge en nærmere bestemmelse af denne lille del af Moldenhawers håndskriftsamling.

I min følgende omtale af de to Spaniensrejser, hvor jeg for det meste bygger på Adler og Gigas, skal jeg derfor begrænse mig til, hvad der kan hjælpe os til at slutte noget om de 13 inkvisitionsmanuskripters mulige proveniens.

Den første Spaniensrejse 1783-84. På sin første rejse til Spanien ledsagedes Moldenhawer af den fire år yngre Thomas Christian Tychsen, en sønderjyde der havde studeret orientalske sprog hos Moldenhawer, mens denne underviste ved universitet i Kiel. Moldenhawer havde søgt om at få ham med som amanuensis, men før han tog imod det stipendium, Moldenhawer havde skaffet ham, betingede Tychsen sig, at han ville behandles som en ligemand og selv råde over sine penge.⁸⁾ Tychsen stødte til ham i Paris hen på sommeren i 1783, og i oktober rejste de ned over Pyrenæerne til Madrid, hvor de på grund af dårlige diligenceforbindelser først nåede frem den 20. november.⁹⁾ Her kom Moldenhawer således til at fejre sin 30 års fødselsdag den 11. december. Takket være nogle introduktionsskrivelser, som Moldenhawer havde skaffet sig i London,¹⁰⁾ åbnede alle døre sig snart for de to lærde fremmede. Det skyldtes først og fremmest Spaniens lærde statsmand grev Campomanes, som Moldenhawer opsøgte straks efter ankomsten. Campomanes fattede hurtigt sympati for Moldenhawer og fandt altid tid til at tale med ham, selv om han fra morgen til aften var belejret af folk, der ventede på at komme i audiens. Men de havde også meget at tale om, for Campomanes havde selv i sin ungdom skrevet en afhandling om tempelherreordenen. Han var levende interesseret i biblioteksvæsen og havde grundlagt flere biblioteker med de bøger, som jesuitterne havde efterladt sig ved deres fordrivelse fra Spanien i 1767, og han var selv en stor samler af bøger og håndskrifter. Hans bibliotek var særlig fortrinligt hvad angik „Ecclesiastica“, fortæller Moldenhawer, men det lå i hans kælder i et kaos, hvor alt beroede på ham selv. Campomanes havde med andre ord ingen bibliotekar.¹¹⁾

Sammen med Tychsen tog Moldenhawer fat på at besøge de mange biblioteker i Madrid, offentlige såvel som private, og inden længe var de også i gang med arbejdet. De udviklede en særlig afskrivningsmetode, der bestod i, at Moldenhawer satte sig ved den ene og Tychsen ved den anden side af det håndskrift, der skulle kopieres. Så skrev de af på livet løs, og når de var færdige med deres respektive højreside og venstreside, vendte de blad. Denne proces, der jo halverede afskrivningstiden, kan vi iagttage i to af de 13 inkvisitionsmanuskripter i Moldenhawers samling. Når vi også finder Tychsens håndskrift, er det et klart bevis på, at i

hvert fald disse to manuskripter stammer fra den første rejse, for Tychsen var slet ikke med, da Moldenhawer for anden gang var i Madrid.

Den ene af disse afskrifter, håndskriftbeskrivelsen nedenfor s. 154 nr. II, fylder 97 sider og er formodentlig blevet til i de første hektiske arbejds måneder i Madrid, hvor Tychsen helt og holdent synes at have stået til Moldenhawers disposition.¹²⁾ „De spanske inkquisitionstribunalers oprindelse og grundlæggelse“, lyder titlen i oversættelse. Denne afhandling findes i flere håndskrifter, men forlægget for Moldenhawer og Tychsens afskrift kan med sikkerhed siges at være et håndskrift, som stadig findes i Det historiske Akademis Bibliotek, hvortil Campomanes havde skaffet dem adgang. I 1969 havde jeg selv lejlighed til at sammenligne en fotokopi af Moldenhawers og Tychsens afskrift med håndskriftet og fastslå, at dette var forlægget.¹³⁾ Samtidig fik jeg bekræftet min teori om den Moldenhawer-Tychsenske kopieringsmetode, idet afskriftens sideovergange viste sig at stemme med originalens.¹⁴⁾ Men herudover kunne jeg gøre to andre iagttagelser: For det første er der så få afskrivningsfejl, at det vidner om gode spanskkundskaber hos de to nordboer; for det andet er forlægget noget længere, men indholdet bliver efterhånden uinteressant i inkquisitionshistorisk henseende, og det er formodentlig grunden til, at afskriften standser så brat. Det som Moldenhawer og Tychsen kopierede, var til gengæld umagen værd, for det er intet mindre end den spanske inkquisitionens historie fra 1233 til ca. 1650 skrevet af et medlem af inkquisitionen og helt igennem byggende på originale aktstykker i inkquisitionsrådets arkiv. Forfatteren til dette vigtige håndskrift, der mærkeligt nok aldrig er blevet udgivet, er sandsynligvis Joseph de Ribera, som var sekretær ved inkquisitionsrådet på Filip 4.s tid.¹⁵⁾

I samme håndskrift i Det historiske Akademis Bibliotek findes forlægget til den anden afskrift, vort nr. III, den store betænkning fra Kastiliens Råd af 12. maj 1696, som førte til visse indskrænkninger i inkquisitionens jurisdiktion og privilegier. Et notat med Tychsens hånd viser, at de utrættelige unge mennesker allerede den 8. december havde afsluttet afskriften.¹⁶⁾

Midt i januar 1784 rejste Moldenhawer og Tychsen op i bjergene til El Escorial for at studere bibelhåndskrifter, men allerede i marts var de tilbage i Madrid¹⁷⁾ og oplevede nu det sydlandske forår i halvanden måned, inden de i begyndelsen af maj rejste ud af Spanien over Valencia.¹⁸⁾ Hvor meget de kom ud at spadsere på Pradopromenaden eller fik slikket solskin i Retiroparken er dog uvist; den meste tid må vi forestille os de umættelige bogorme i mørkere og køligere omgivelser, for

eksempel hjemme hos den aldrende overbibliotekar ved Biblioteca Real F. Pérez Bayer, som stillede sit privatbibliotek til deres rådighed, og endda også mod behørig kvittering tillod dem at låne bøger med hjem på deres logi, for at de ikke skulle vansmægte uden for åbningstiderne. Bayer irriterede Moldenhawer en hel del med sin doceresyge, men hans bibliotek imponerede ham: „Hans bøger,“ skriver Moldenhawer, „er fordelt i seks værelser. Hertil kommer som nr. 7 et hjørneskab, hvori der mest synes at stå manuskripter . . . I hans hus kunne vi, sagde han, optegne saa meget vi havde lyst til.“¹⁹⁾

Blandt de ting, som de så i Bayers bibliotek, nævner Moldenhawer en afskrift af katalogen over håndskrifter og bøger i hertugen af Olivares' bibliotek.²⁰⁾ Med henblik på den påtænkte inkvisitions historie anlagde Moldenhawer allerede på denne rejse en notatsamling (ikke at forveksle med de optegnelser om inkvisitionen, han gjorde i sin dagbog,²¹⁾ for, som jeg senere skal vende tilbage til, fandt den protestantiske teologi-professors besøg sted, mens det berygtede tribunal endnu bestod). På en lap i den ovennævnte notatsamling har Moldenhawer excerperet henved tyve titler på håndskrifter og bøger vedrørende den spanske inkvisition. „E biblioteca selecta del Conde Duque de San Lucar,“ noterer han tilsidst.²²⁾ Jeg havde puslet med tanken, om vi her havde nøglen til Moldenhawer-manuskripterens proveniens, indtil jeg for ikke så længe siden af lektor José Alegre blev gjort opmærksom på, at denne greve og hertug af Sanlúcar er identisk med Filip 4.s berømte førsteminister i midten af 1600-tallet Olivares. En del af Olivares' bibliotek skal for øvrigt ad mærkelige veje være kommet til Danmark.²³⁾

Blandt de mange mennesker, som Moldenhawer stiftede bekendtskab med på sin første Spaniensrejse, var også et medlem af inkvisitionen. Det var ganske vist kun en menig inkvisitionsbroder, eller *familiar*, som de kaldtes, men det var dog altid en begyndelse. Hans navn var Juan García y Santa Colomba, og anledningen til bekendtskabet var, at denne mand samtidig var ansat af den danske regering som en af vore diplomatiske agenter i Madrid, en stilling han bestred fra 1783 til 1804.²⁴⁾ Som nyudnævnt var Colomba meget tjenstivrig, og det var Moldenhawer ikke sen til at udnytte. Efter hjemkomsten stod de i brevveksling, og vi har bevaret et brev fra Colomba, dateret Madrid, den 25. Juni 1785, hvori han svarer på en lang række spørgsmål fra Moldenhawer.²⁵⁾ Blandt andet synes Moldenhawer at have spurgt ham, om der har været nogen autodafeer (*auto de fe* egl. troshandling; højtidelighed, hvor inkvisitionen afsagde sine domme), og hertil kan Colomba oplyse, at der „den 9. maj sidste år“ har været holdt en offentlig autodafé i

Madrid, hvor dommene over en troldmand og hans to kvindelige medskyldige blev læst op. De var, hedder det videre, anklaget for at have udøvet forskellige former for kærlighedsmagi og i denne forbindelse begået tyverier, fremsagt djævelske bønner og foretaget usædelige handlinger.²⁶⁾ Moldenhawer har sikkert ærgret sig over at være gået glip af denne autodafé, som må have fundet sted lige efter hans afrejse fra Madrid. Men han er nok blevet glad ved at læse videre i brevet og erfare, at hans „bagage“ nu omsider var på vej til Danmark. Paketbåden „La Generala de Schimelman[sic]“ ført af „Capitán Pedro Hansen Rønne“, skriver Colomba, er sejlet fra Cadiz med kurs for Hamburg, og den medfører fem store kasser mærkede A. B. C. D. E.²⁷⁾ Kassernes indhold oplyses ikke nærmere, men det er nu ikke svært at gætte sig til, når det var Moldenhawers bagage!

Den anden Spaniensrejse 1786-87. „Moldenhauer – dette er en hemmelighed, som han har betroet mig – rejser straks efter påske igen til Spanien,“ sådan skriver præsten Balthasar Münter den 15. marts 1786 til sønnen den senere professor og biskop Frederik Münter, der på dette tidspunkt med et stipendium fra den danske stat var på håndskriftjagt i Syditalien.²⁸⁾ Når rejsen var en hemmelighed skyldtes det, at Moldenhawer denne gang skulle til Madrid som den danske regerings fortrolige udsending. Man ville udnytte hans gode kontakter i spanske regeringskredse til at få indledt underhåndsforhandlinger om to projekter, dels om den tidligere nævnte slaveeksport til de spanske kolonier, dels om en byttehandel, hvor Det østersøisk-guineiske Handelsselskab skulle afstå nogle af sine forter på Guldkysten mod, at spanierne ville tillade os at kolonisere Krappen Eiland, der lå i nærheden af de tre Vestindiske øer, som vi havde i forvejen. Så godt var denne hemmelighed bevaret, at Gigas i sin bog om Moldenhawer i Spanien, fra 1904, måtte give fortabt og ærligt og redeligt erklære, at „trods forskellige egne Arkivundersøgelser . . . har intet kunnet findes om, hvad den politiske Hensigt var med Moldenhawers Sendelse.“²⁹⁾ Kort tid efter kom det hele imidlertid for dagens lys, da man i Kgl. Bibl. fandt nogle papirer i en gammel chatolskuffe, hvor de havde ligget siden Moldenhawers død. Gigas måtte så påny til at skrive om Moldenhawer i den lange artikel, „En theologisk Professors Diplomatiske Mission“, som jeg tidligere har nævnt.³⁰⁾

Bag Moldenhawers sendelse stod grev Ernst Schimmelmann, vor daværende finans- og handelsminister, som for resten også bestred posten som øverste direktør i ovennævnte handelskompagni, der gik på fallittens

rand. Jeg skal ikke komme nærmere ind på den diplomatiske side af Moldenhawers rejse, der ikke førte til noget resultat, for allerede inden han kom hjem igen, havde man opløst kompagniet. Men at Moldenhawer ydede sit bedste, fremgår af hans lange rapporter til Schimmelmänn. Kommissionen som slavehandler synes ikke at have trykket ham det mindste, han førte frejdigt sit ærinde frem hos sin gamle ven Campomanes, der i mellemtiden var blevet præsident for Kastiliens Råd, hos udenrigsministeren Floridablanca og koloniministeren, *el ministro de Indias*, José Galvez.³¹⁾ Hverken Moldenhawer eller nogen af de andre kultiverede og sympatiske personligheder synes at have forbundet sort slavehandel med begrebet menneskehandel på samme måde, som vi gør det idag. Det er en af de sammenhænge, som først ved en idehistorisk kortslutning er blevet indlysende, og som vi nu bagefter har så svært ved at forstå, at tidligere tiders mennesker kunne være blinde for. Denne kortslutning var for øvrigt ved at finde sted i disse år, og herhjemme førte den til, at Danmark i 1792 som det første land forbød indførsel af slaver til sine kolonier. En af drivkræfterne i denne reform var Schimmelmänn's privatsekretær E. P. Kirstein, der var Moldenhawers nære ven, så med tiden er det meget muligt, at Moldenhawer er blevet mindre stolt af sin diplomatiske sendefærd og har besluttet helt at glemme sin fortid som „slavehandler“ i Spanien.

Afrejsen fandt først sted i begyndelsen af juli 1786.³²⁾ På nedturen gjorde Moldenhawer ophold i Holsten, hvor han forlovede sig, men den 1. oktober nåede han omsider frem til Madrid.³³⁾ Rejsen var ikke gået helt glat, fremgår det af et brev til vennen Kirstein skrevet nogen tid efter ankomsten. Ved overgangen over Pyrenæerne for hans mulæsel-driver vild i tågen, og Moldenhawer lover Kirstein, at når de ses igen skal han forsøge mundtlig at udmale: „ein getreues Bild von der schauer-vollen Nacht . . . in der ich auf einem gefährlichen Abwege, in dicken Nebel gehüllt, eine Felsenwand zur Rechten und einen fürchterlichen Abgrund zur Linken auf einem Maulesel den höchsten Berg der Pyrenäen durchirrte, und jeden Augenblick den Tod in seiner schrecklichsten Gestalt vor mir sah.“³⁴⁾

Moldenhawer fortsætter med at fortælle, hvordan hans spanske venner i Madrid har modtaget ham med glad overraskelse. Tallet på dem øges dag for dag, men dette, forsikrer han Kirstein, har ikke fået ham til at glemme, hvad han er sendt til Madrid for. Han er i fuld gang med at samle oplysninger om spaniernes slavehandel for at kunne føre forhandlingerne med de bedste kort på hånden. Men i måden at gribe hele sagen an på fornægtede Moldenhawer sig sandelig ikke, han havde

straks efter sin ankomst købt et helt bibliotek efter et nyligt afdødt medlem af det spanske koloniministerium, *el Consejo de Indias*: „Diese Kundenschaft besitze ich jetzt in dem völigsten Umfange,“ fortsætter brevet til Kirstein triumferende. „Ein seltener Glücksfall verschaffte mir für einen Spottpreiss den gesamten Nachlass wichtiger Papiere eines unlängst verstorbenen Consejero de Indias; und in ihm alles und mehr, als ich suchte oder mir je von meinen Forschungen zu versprechen wagte. Dieser Besitz allein belohnt eine zweite Reise nach Spanien,“ udbryder Moldenhawer, hvorpå han skynder sig at understrege, at det stadig har noget med de spanske kolonier i Amerika at gøre: „es wird dem lesenden, nach Indien so lüsternen Publikum, eine treffliche Nahrung liefern.“³⁵⁾

Sandheden var nu nok, at Moldenhawer havde tilbragt lidt for megen tid fordybet i sin nyerhvervede manuskriptsamling, og hvis den indeholdt oplysninger om den spanske slavehandel,³⁶⁾ så må de have været at finde i nogle af de papirer, som Moldenhawer skilte sig af med inden hjemrejsen, for at transporten ikke skulle blive for dyr.³⁷⁾ Hvem det „indiske“ rådsmedlem var, ved vi ikke, men med adgang til det store arkivmateriale, som er bevaret i Archivo Histórico Nacional i Madrid og Archivo de Indias i Sevilla, må han kunne identificeres; der var nemlig kun 14 *consejeros* i Det Indiske Råd.³⁸⁾

I Moldenhawers håndskriftsamling i Kgl. Bibl. findes henved 150 manuskripter på spansk eller vedrørende spanske forhold.³⁹⁾ Mange af disse drejer sig om handel, minedrift, landbrug, byplanlægning, transport og finanser, altsammen noget, som ikke interesserede Moldenhawer tilstrækkeligt til, at han kan tænkes at have gået rundt og købt disse håndskrifter enkeltvis. De er sandsynligvis erhvervet under ét mellem den indiske consejero's efterladenskaber. Herfra stammer formodentlig også den halve snes manuskripter, der har tilknytning til to på hinanden følgende koloniministre José Campillo (1741-43)⁴⁰⁾ og Zenón Somodevilla (1743-54).⁴¹⁾ Den sidstnævnte, bedre kendt som markis'en af Ensenada, var også finansminister og regnes som en af de mest driftige og begavede ministre, som Spanien overhovedet har haft.⁴²⁾ Til den indiske consejero's samling er det også rimeligt at henføre de relativt få håndskrifter med tilknytning til Latinamerika.⁴³⁾

Størstedelen af håndskrifterne vedrører Spaniens historie, og da denne var en af Moldenhawers store interesser kan han, hvor nærmere oplysning ikke foreligger, så at sige have erhvervet dem hvor som helst. Vi ved, at Moldenhawer besøgte antikvarboghandlere i Madrid, for eksempel omtaler han et håndskrift, „de los tribunales de España“, som

han så hos antikvaren i Calle de las dos Hermanas, men som han fandt for dyrt.⁴⁴⁾ Han gik på bogauktioner og overværede blandt andet en auktion i Calle de Alcalá over markis'en af Fontanar's bogsamling.⁴⁵⁾ Rundt omkring hos boghandlerne så Moldenhawer, at embedsmændenes efterladte papirer blev solgt efter tykkelse til vordende bureaukrater, som brugte dem til øvelse i skriftlæsning;⁴⁶⁾ her kan han meget vel være faldet over noget. Men desuden blev Moldenhawer efterhånden bekendt med en række personer, der havde adgang til statens arkiver: Arkivaren Concha ved Kastiliens Råd,⁴⁷⁾ litteraten Jovellanos, der var medlem af *Consejo de Ordenes*,⁴⁸⁾ og kosmografen Muñoz, der havde ubegrænset adgang til arkivdokumenter for at skrive det spanske herredømmes historie i Amerika.⁴⁹⁾ Gennem alle disse har Moldenhawer haft mulighed for at bestille afskrifter af ting, som på den ene eller den anden måde interesserede ham. Hertil kommer Moldenhawers specielle måde at erhverve sig håndskrifter på, og når det gælder gisninger om, hvad der kan stamme fra den indiske consejero, må vi heller ikke glemme, at Moldenhawer allerede havde en del manuskripter med hjem fra den første rejse.⁵⁰⁾ Hvis det engang kunne lykkes at identificere den indiske consejero, som antagelig må være død mellem 1784 og oktober 1786,⁵¹⁾ ville vejen være åbnet for at sige noget nærmere om de enkelte håndskrifers proveniens. Bortset fra inkvisitionsmanuskripterne har denne store samling for øvrigt aldrig været udnyttet, og den synes afgjort at rumme kildemateriale, der kan kaste nyt lys over spansk historie, særligt i det 18. århundrede.

På grundlag af Moldenhawers egne udtalelser er det imidlertid rimeligt at antage, at en væsentlig del af de historiske håndskrifter må stamme fra den indiske consejero's samling. Vi kan ikke sige hvilke, men hvis det hele kun har drejet sig om økonomi, kolonier og slavehandel, forstår man slet ikke Moldenhawers begejstrede udtalelse i brevet til Kirstein om at have „fundet alt, hvad han søgte, og mere end han nogensinde havde turdet vente sig af sine studier“. Man kan også gå et skridt videre og hæfte sig ved, at Moldenhawer i foredraget i Videnskabernes Selskab i 1789 bruger udtrykket „et overordentligt lykkeligt tilfælde“ om måden, hvorpå han kom i besiddelse af sine samlinger til den spanske inkvisitions historie. Skulle det være det samme „seltener Glückfall“, som bragte ham i besiddelse af den indiske consejero's efterladenskaber?

Her støder vi imidlertid på en vanskelighed. Nogle af inkvisitionsmanuskripterne er forholdsvis almindelige tekster, gamle kendinge fra den umådelige litteratur, som på grund af trykkecensuren i det 18. århundredes Spanien cirkulerede i afskrift efter afskrift. Disse kan meget

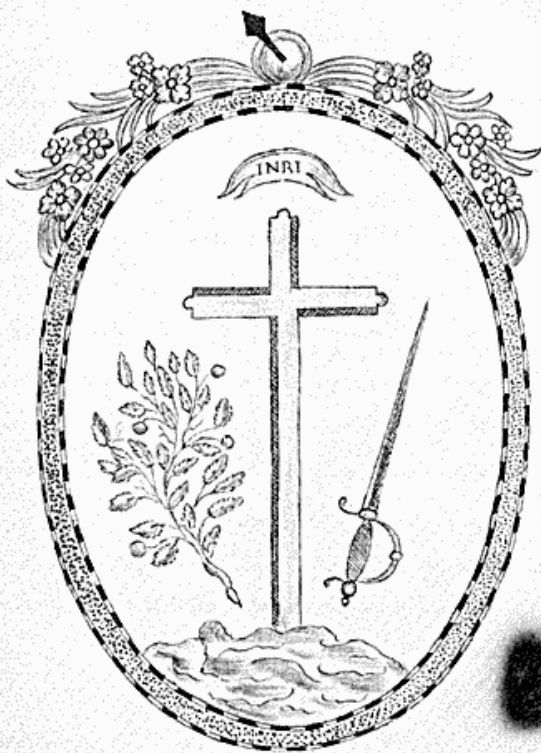
vel tænkes at stamme fra den indiske consejero's samlinger. Men andre af Moldenhawers inkvisitionsmanuskripter er af så intern karakter, at det er ret utænkeligt, at de skulle være faldet i hænderne på en embedsmand uden for inkquisitionens lukkede kredse. For at få fat på sådanne dokumenter måtte man have forbindelse inden for murene. Her kunne inkvisitionsfamiliaren og agenten Colomba ikke udrette ret meget, men, som jeg nedenfor skal vende tilbage til, gjorde Moldenhawer på sin anden rejse et nyt og i denne henseende betydeligt bedre bekendtskab, som han plejede med flid i pauserne mellem forhandlingerne om den dansk-spanske slavehandel.

Om rejsen er der kun tilbage at fortælle, at Moldenhawer midt i juni 1787 forlod Madrid for at begive sig den lange vej hjem. Lige før afrejsen besøgte han sin ven Campomanes, som gav ham et brev med til den spanske legationssekretær i Paris, Domingo de Iriarte (dateret Madrid, 18. juni 1787). Brevet omtaler Moldenhawer i særdeles rosende vendinger som „en lærd dansker og retskaffen mand, som jeg [Campomanes] sætter overmåde stor pris på, både fordi han er så belæst, og fordi han er så behagelig at omgås på grund af sin usædvanlige beskedenhed.“ Resten af brevet handler om nogle manuskripter vedrørende Spaniens historie, som Campomanes havde bedt Moldenhawer prøve at få fat på, når han kom til Paris.⁵²⁾ Fra tiden lige før afrejsen stammer også en udateret billet fra legationssekretær Dreyer til Moldenhawer om, at den spanske finansminister har givet besked til toldvæsenet om at efterse og plombere Moldenhawers kufferter, så han kunne forlade Spanien uden yderligere visitation.⁵³⁾ Den 29. august var Moldenhawer nået til Hamburg, hvor han hævdede et anseligt beløb, 1630 mark banco, udbetalt ham af den danske regering for tjenesteydelser.⁵⁴⁾ Få dage efter giftede Moldenhawer sig, og hermed var det forbi med hans lærde opdagelsesrejser til fjerne arkiver og biblioteker.⁵⁵⁾

Moldenhawer og den spanske inkquisition. „Det bekendtskab, jeg indledte sidste lørdag med den ekstraordinaire sekretær ved den hellige inkquisition, Morato, er ikke så ueffent,“ skriver Moldenhawer den 19. februar 1787 i sin dagbog. „Som gejstlig hører han til en meget anset klasse; som menneske er han af værd ved sin tjenstvillighed og omgængelighed. Med Lasso i Barcelona er han gode venner. Don Josef har nu på 28de år virket som *secretario suplementario*, men betales alene med æren. På listen over *méritos* [fortjenester] må de, der er ydede den hellige domstol, ikke engang opregnes. Det sker ene og alene *por amor de Dios* [af kærlighed til Gud].“⁵⁶⁾ Moldenhawer oplyser ikke, hvor denne præst, Josef Morato,

35

*INFORME, QUE EL ILMO S^{OR} ARZOBISPO DE FARSALIA INQUISIDOR GRAL
DIÒ À LA Magestad de CARLOS
III EN 8 DE MARZO DE 1763.*

Titelblad med pennetegning af inkquisitionens våben – korset, olivengrenen og sværdet – formentlig udført af Josef Morato (jf. side 136 og Appendiks nr. XIII.30), Ny kgl. Saml. 218 d 2° nr. 30. Formindsket.

vikarierede som inkvisitionssekretær. Der var to „inkquisitioner“ i Madrid. Den ene, som havde til huse i Calle de Torrijos, var *el Consejo Supremo de la Inquisición*, inkvisitionsrådet. Det bestod af en generalinkvisitor og otte inkvisitionsråder og var på én gang højesteret og ministerium for de 19 provintribunaler, der lå spredt ud over det spanske imperium. Tidligere havde man haft endnu to tribunaler, et på Sardinien indtil øen i 1708 blev erobret af franskmændene,⁵⁷⁾ og et på Sicilien, hvor inkquisitionen imidlertid var blevet afskaffet i 1782 og alle processerne brændt på slotspladsen i Palermo.⁵⁸⁾ Under inkvisitionsrådet stod to sekretariater, et for Kastilien og et for Aragonien. Under sidstnævnte kontor hørte også de tre tribunaler i Latinamerika.

Den anden inkquisition i Madrid var *el tribunal de Corte*, hoffets og regeringsbyens inkvisitionsdomstol. Den havde til huse i Calle da la Inquisición i nærheden af Santo Domingopladsen, hvor der for øvrigt idag ligger en metrostation med navnet Tribunal! Madridtribunalet var en underret på linje med provintribunalerne. Til hvert tribunal var der knyttet to eller tre inkvisitorer, en anklager og et par inkvisitionssekretærer. Disse var de eneste, som havde adgang til *el secreto*, det hemmelige arkiv, hvor alle processer og registre over mistænkte personer opbevarede. Hele inkquisitionens opbygning og fremgangsmåde hvilede på hemmelighedsprincippet. Vidneres navne, de originale sagsakter, alt blev holdt hemmeligt, og kun når processen var afsluttet blev et uddrag heraf offentliggjort i dommen, som blev læst op på en autodafé. De fem-seks mennesker, som havde adgang til inkquisitionens hemmelige arkiv havde selvfølgelig tavshedspligt, og når en af de ansatte døde, sørgede man omhyggeligt for at inddrage alt, hvad han måtte have liggende af papirer vedrørende inkquisitionen. Til hvert tribunal hørte et hemmeligt fængsel, hvor fangerne blev holdt i eneceller uden nogen form for kommunikation med omverdenen. Det menneske, der blev taget af inkquisitionen, var bogstaveligt talt som sunket i jorden, så længe processen stod på, og den kunne vare måneder, ja flere år.

Ud fra Moratos egne oplysninger synes det mest rimeligt at antage, at han har været sekretær ved Madridtribunalet.⁵⁹⁾ Han fortalte Moldenhawer, at han selv havde deltaget i forhørene af troldmanden, der blev dømt på autodafeen i 1784.⁶⁰⁾ Det var han næppe kommet til, hvis han havde været sekretær ved inkvisitionsrådet. Men rådet lånte undertiden arbejdskraft fra tribunalerne, så Morato kan ved siden af tribunalets arkiv også tænkes at have haft sin gang i inkvisitionsrådets arkiv.

Gennem de følgende par måneder mødtes Moldenhawer jævnligt med denne mand og tappede ham for et væld af oplysninger, som vi finder

nedfældet i dagbogsoptegnelserne. Den 28. februar skriver Moldenhawer således: „På vejen hen til et klosterbibliotek fortalte Don Josef mig fremdeles følgende om inkquisitionen. For nogle måneders siden skal der være blevet holdt en autodafé. Forbryderen var en franskmand. Det blev bevist om ham, at han havde benægtet transsubstantiationen, skærsilden, himmel og helvede, og flere slige kætterier var han skyldig i. Hans straf blev fire måneders fængsel til *exercicios en la fe catholica* [dvs. øvelser i den katolske tro] og derefter otte års forvisning fra Madrid og *los sitios reales* [de kongelige residensbyer]. Overhovedet er inkquisitionen intet mindre end uvirksom; men yderst hemmelighedsfuld i sine foretagender. Fængslerne er aldrig tomme. Delinkventens arrestation finder ikke sted, før hele sagen imod ham er undersøgt og vidneforhøret er endt. Alguazilen [*el alguacil*, tribunalets politibetjent], ledsaget af inkquisitionens *familiares* eller tjenere, foretager arrestationen. Sædvanligvis om natten. Vognen holder i nogen afstand fra huset. Arrestantens ejendele beslaglægges straks. Bliver han ikke overbevist om egentligt kætteri, så dekretes der ingen konfiskering, men processens omkostninger bliver kun udredet deraf og det øvrige udleveret igen . . . I fængslet tillades læsning af historiske og andagtsbøger, når fangen ønsker den. Mellem hver kælder er der et rum for at hindre, at fangerne sætter sig i forbindelse indbyrdes. Sengen er god, og spise og drikke får han, men luft er der kun lidt af. Vinduerne sidder højt oppe, er smalle og med gitter. Én gang ugentlig er der *visita de carceles* [fængselsinspektion]. En *inquisidor*, ledsaget af et par andre retsbetjente, spørger fangerne, om der er noget, de ønsker. Enhver kan da udtale sin klage så meget mere åbent, som opsynsmanden ved fængslet ikke er til stede derved. Forlanger han så for eksempel en saks eller et klædningsstykke eller lignende, bliver det leveret ham. Er det en fange, der selv ikke ejer noget, bekostes det af *el fisco* [det offentlige], som dagligt giver fem realer dertil. I andre fængsler gives kun en real om dagen. Det er ubilligt at bebrejde inkquisitionen, at den ikke under den anklagede noget forsvar. De kunne vælge deres forsvarer, som må være en gejstlig. Denne konfererer med dem, så ofte det på nogen måde er nødvendigt for sagens opklaring; hvor der fordres vidneafhøring, sørges derfor. Og advokaten er – ellers er det dødssynd – forpligtet til at gøre sit bedste for den anklagedes forsvar.“⁶¹⁾ Moldenhawer er forbløffende fordomsfri i den måde han prøver at forstå inkquisitionen ud fra dens egne forudsætninger, men undertiden også noget ukritisk over for Morato's oplysninger. I en proces, hvor vidnernes navne blev hemmeligholdt, var det i virkeligheden minimalt, hvad en forsvarer kunne gøre.

På denne rejse oplevede Moldenhawer at se det årlige inkvisitions-optog i forbindelse med trosediktets oplæsning i fastetiden. Trosediktet, *el edicto de fe* var inkquisitionens standardspørgeliste. Heri opregnedes alle tænkelige kætterier, og folk blev under trussel om ekskommunikation formanet til at melde sig, hvad enten de selv havde noget på samvittigheden eller havde kendskab til andres „forbrydelser mod den hellige tro“.62) Gennem 300 år af det spanske folks historie var denne kætterbulle blevet oplæst i kirkerne!

Lørdag den 3. marts, dagen før anden søndag i fasten, skriver Moldenhawer: „Inkquisitionens optog idag var dog højest originalt. Der manglede en hel del af *la secretaria*, af kommissærer og familiarer, men for mig var det alligevel glimrende og opbyggeligt nok. Foran gik der en fyr med en langagtig kasse på ryggen; deri var de vokslys, som skulle tændes i hast hvis „Hans guddommelige Majestæt“ [hostien, dvs. en præst på vej med alterets sakramente til en døende] skulle møde optoget. Så stiger alle af, ledsager den kære Gud frem og tilbage og stiger så tilhest igen. Tilfældet indtraf virkelig forrige år.“ Man fornemmer Morato ved siden af Moldenhawer, selv om det ikke nævnes i dagbogsoptegnelsen, der fortsætter: „Umiddelbart efter ham en paukeslager og fire trompetere, derefter kommissærer og familiarer parvis, med dem tre gejstlige. I midten troens banner (*el estandarte de la fe*). Til sidst tre grander: Hertugen af Ayen til venstre, Altamira til højre, Cogolludo i midten. Tre blå bånd. Alle sortklædte, enten i klæde eller fløjl. Hestene rigt smykkede, ubestrideligt den ædleste del af optoget. Ved siden af hver hest en tjener i prægtigt liberi. Rytterne med hårpung eller pisk, med kårde, sorte silkestrømper, og med inkquisitionens insignier på venstre side af brystet. Toget slutes af prægtigt udstafferede heste og fire herlige ekvipager; af kuskenes og tjenernes liberier, af de pragtfulde skaberakker så man hensigten med hele optoget: at vise Alguacil Mayors pragt og rigdom [Markis'en af Cogolludo var tribunalets „ærespolitibetjent“; ved siden af var der en lønnet *alguacil*]. De gejstlige, sande Torquemada-ansigter, tog sig pudserligst ud. Optoget går først til Puerta del Sol. Derefter forbi Cogolludo's hus til Plaza Mayor og tilbage igen. Af og til standser man og oplæser en plakat om, at i morgen skal *el edicto de la fe* forelæses. Under optoget er rådet forsamlet i inkquisitionens hus, for at man kan aflægge beretning dér, hvis der skulle indtræffe noget. Det bryder ikke op, før optoget er vendt tilbage. Derpå følger en herlig kollation, og i morgen et heliogabalsk festmåltid. Tre søndage efter hinanden bliver *el edicto de la fe* oplæst. Rådet og alle inkquisitionens medlemmer tilhobe . . . kører parvis i procession til den bestemte kirke.

Ekvipagerne er udsøgt pragtfulde. Granderne betragter det som en ære at se deres vogne køre op i denne procession.“⁶³⁾

Søndag den 11. marts, da trosediktet blev oplæst for anden gang, var Moldenhawer til stede i Portacelikirken. Den inkvisitionssekretær, som læste det op fra prædikestolen, havde han mødt hjemme hos Morato. Men ham kunne Moldenhawer ikke lide, den dumme Don Andrés, kalder han ham. „Først optog i vogne,“ hedder det videre i dagbogskildringen, „Cogolludo's rige liberier tager sig fortræffeligt ud. Storinkvisitoren og *el inquisidor de Corte* sad i hans vogn; han selv, med ordensbånd og stav, kørte baglæns. Calificadorerne [inkvisitionens stab af teologiske konsulenter] – næsten allesammen ordensgejstlige, hvoriblandt nogle livagtige Torquemada-ansigter – tager plads på bænke, betrukne med rødt fløjl, lige over for inkvisitorernes lænestole, ved siden af alteret. Sidstnævnte var i gejstlig dragt. De bedækker hovedet, mens ediktet oplæses. Det sker fra prædikestolen og varer henimod en halv time. Hyppige fortælelser.⁶⁴⁾ Stilhed og lyttende opmærksomhed fra forsamlingens side. Enfoldighed og dumhed lyser ud af familiærernes og kommissærernes åsyn. Deres kors bærer de på en dag som idag offentligt til skue; det er af rødt bånd; ellers bæres det skjult på brystet . . . Så var der prædiken. Bombast gælder her for begejstret tale. Det var umuligt at låne øre til det vrøvl længere end et dusin minutter. Vrøvl er for meget sagt. Det er blasfemier mod den sunde menneskeforstand.“⁶⁵⁾

Kætterbrændingerne var blevet sjældne i det 18. århundrede, men de forekom dog, den sidste fandt sted i Sevilla i 1781, hvor en nonne blev brændt for pagt med djævelen.⁶⁶⁾ Særligt under Carlos 3. blev inkvisitionens magt indskrænket betydeligt, men efter oprøret 1766 i Madrid mod den forhadte minister Esquilache, turde kongen alligevel ikke afskaffe den. Det store opgør mellem inkvisition og kongemagt fandt sted i 1760erne, hvor kong Carlos dekreterede, at inkvisitionen for fremtiden ikke måtte publicere sine edikter, før de var forelagt kongen. Det kom så vidt, at kongen forviste generalinkvisitoren, Manuel Quintano Bonifaz, fra Madrid og først lod ham komme tilbage, da han ydmygt havde bedt om nåde. Senere, fortalte Morato til Moldenhawer, var Bonifaz fremkommet med et skrift, hvori han protesterede over kongens indgreb i inkvisitionens rettigheder. Men herover blev Carlos 3. så vred, at han befalede, at generalinkvisitorens skrift skulle udtages af inkvisitionens arkiv. Inkvisitionen dristede sig heller ikke længere til at rejse tiltale mod dem, der var højt på strå, men den havde både Campananes og andre ministre stående i sine kartoteker.⁶⁷⁾

En undtagelse var processen mod den fremskridtsvenlige og højtbe-

vede administrator i Sevilla, Pablo de Olavide, som i 1778 på en auto-dafé for lukkede døre (men hvor man dog ikke havde undladt at invitere Campomanes og de andre kætterinficerede ministre) blev dømt til otte års indeslutning i et kloster.⁶⁸) „Olavide havde i følge Josef's anskuelse fortjent at brændes,“ noterer Moldenhawer i sine optegnelser.⁶⁹) Både gennem Josef Morato og agenten Colomba skaffede Moldenhawer sig oplysninger om denne sidste „store“ proces i den spanske inkvisitions historie. Morato fortalte ham endda, at han havde gjort et udtog af akterne, hvori alle Olavide's forbrydelser var nævnt, heriblandt besiddelse af „utugtige billeder“. „Han gav mig håb om at få det at se,“ står der i dagbogen. Og at det ikke bare blev ved løftet, kan vi se af Moldenhawers samling, hvor et af manuskripterne netop er et 8 siders sammendrag af Olavide's proces skrevet med en ukendt hånd og indeholdende det nævnte anklagepunkt.⁷⁰)

Men der er endnu stærkere beviser for, at Morato var den læk, hvorigennem inkquisitionens dokumenter slap ud til Moldenhawer. Fire manuskripter i hans samling har tilknytning til opgøret mellem kongen og generalinkvisitoren (håndskriftbeskrivelsen nedenfor nr. XI, XIII. 28, 29, 30), og af disse er de to skrevet med Morato's egen hånd (XIII.28 og 30). Dette fremgår klart af min sammenligning med et helt andet håndskrift i Moldenhawers samling, „Forskelligt angående Spanien“, som hverken Gigas eller Adler har hæftet sig ved. Heri findes nemlig en lille samling håndskrevne *gacetines*, en slags illegale nyhedsblade med rygter og sladderhistorier. De fleste er afskrevet af Morato selv, og de spænder over perioden fra 23. maj 1786 til 1. juni 1787, altså til lige før Moldenhawers afrejse. På den første side finder vi nogle ord fra Morato til Moldenhawer, hvori han i snørklede høflighedsvendinger overdrager ham samlingen og lover mere: „Til Señor Don Daniel Moldenhawer. Deres opmærksomme tjener præsten Don Josef Morato kysser Deres hånd og samtidig med, at jeg forbliver til Deres disposition, skal jeg oplyse, at jeg er i færd med at kopiere nyhedsblade (*practico la diligencia de los gacetines*), og for øjeblikket har der kun kunnet findes dem som vedlægges, men vedkommende er instrueret om at sende så mange, som han måtte falde over, og når verifikationen [af afskrifterne?] har fundet sted, vil Don Josef Morato uden opsættelse sende dem videre til Señor Don Daniel Moldenhawer under hvis ordrer jeg stiller mig.“⁷¹) Året efter Moldenhawers afrejse blev Morato udnævnt til inkvisitionssekretær ved tribunalet i Barcelona.⁷²) Hans forbliven i inkquisitionens tjeneste må nok tages som et udtryk for, at den ellers så årvågne inkquisition ikke har haft forbindelsen med den danske professor i kikkerten.

$$\begin{array}{r} 17 \\ 17 \\ \hline 42 \\ 3 \\ 1 \\ 13 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 63 \\ 3 \\ 94 \\ 0 \end{array}$$

Orⁿ Daniel Mol.
 Al. S. D. Daniel Mol.
 denhasen P. L. m. en aten.
 tos^{or} y Capellan D. Josef
 Morato y despues de que
 dar à su obediencia dice:
 que por causa de la diligencia
 de los Gascones; y de prom.
 so solo se han hallado
 los que incluye, quedando
 el suero encargado del
 ambiente q. encuenre, q.
 verificandose para via sin
 dilacion D. Josef Morato
 à mandos del V. D. Daniel
 Moldenhawer à civel
 ordenes de revera.

Brev til Moldenhawer fra inkvisitionssekretæren Josef Morato med de for hans håndskrift karakteristiske todelte g'er (jf. oversættelsen af indholdet s. 136), Ny kgl. Saml. 2348 4°. Originalens størrelse.

Havde Moldenhawer fortsat sine studier i lovens hule ret meget længere, er det dog meget muligt, at han havde fået sin sag for. Ti år efter arresterede inkvisitionen en mand, som havde foretaget sig præcis det samme som Moldenhawer. Det var den højt begavede spanske retshistoriker Joseph de Covarrubias.⁷³⁾ Hans sørgelige skæbne er jeg tilfældigt blevet bekendt med gennem den franske menneskeretsforkæmper Henri Grégoire's⁷⁴⁾ korrespondance med Frederik Münter. I et brev, dateret Paris, 15. oktober 1798, skriver den franske biskop: „Vous n'apprendrez pas sans douleur qu'on vient d'incarcerer a Madrid un homme de lettres nommé Covarrubias qui depuis longtemps preparoit une histoire de l'inquisition d'Espagne. Il avoit eu accès dans les archives des grandes maisons, il avoit fait beaucoup de recherches, mais probablement les successeurs de Torquemada auront fait main basse sur cet utile ouvrage.“⁷⁵⁾ Den danske professor skrev tilbage og tilskyndede Grégoire til at offentliggøre en spansk version af det åbne brev til Spaniens generalinkvisitor, som Grégoire tidligere havde udsendt på fransk, og hvori han opfordrede til inkvisitionens afskaffelse.⁷⁶⁾ Men det havde Grégoire forlængst sørget for. 1798 udkom ikke blot en spansk version af det åbne brev,⁷⁷⁾ men også et spansk modskrift, der i nedladende toner gendrev Grégoire og med sand patriotisme forsvarede inkvisitionen.⁷⁸⁾ Også dengang var Spanien en torn i øjet på Europas intellektuelle.

Manuskripterne. Jeg vil nu vende mig til manuskripterne for at fortælle lidt om deres indhold og for at se, hvad de selv kan fortælle om deres herkomst. To af dem, håndskriftbeskrivelsens nr. II og III, er allerede omtalt i afsnittet om den første rejse; de resterende 11 inkvisitionsmanuskripter er sandsynligvis alle erhvervet på den anden rejse. Ved inkvisitionspapirer forstår jeg blot håndskrifter, som på en eller anden måde vedrører inkvisitionen. Manuskripterne lader sig dele i tre grupper: Interne inkvisitionspapirer, dvs. alt hvad inkvisitionen skrev, uden at det var beregnet for offentligheden, papirer hidrørende fra andre regeringsorganer, og endelig afskriftslitteratur.

Interne inkvisitionspapirer: Til denne gruppe hører nr. I, VIII, IX, XII, samt dele af blandingskapslen nr. XIII. Nr. I er en såkaldt *modo de proceder*, en procedurehåndbog, som inkvisitorerne anlagde, og som fulgte dem fra tribunal til tribunal. For det meste bestod indholdet af afskrifter efter andre *modos de proceder*.⁷⁹⁾ Det var almindeligt at give indholdet latinske overskrifter som den, vi finder foran i håndskriftet, „De excellētissimis ad sanctæ inquisitionis officium [Om de vigtigste ting i forbindelse med det hellige inkvisitionsembede]“, men ellers var de for

det meste skrevet på spansk. Den *modo de proceder*, som Moldenhawer har fået fat på, hører til de ældste og ses at have været i brug fra slutningen af 1500-tallet. Et langt afsnit om, hvad man skal gøre i de konkrete sager, for eksempel med bigamister, med munke der har giftet sig, eller med *solicitantes* (præster, der har gjort erotiske tilnærmelser til deres skriftbørn under skiftemålet) svarer nøje til en *modo de proceder* jeg har set i Archivo Histórico Nacional, men Moldenhawers håndskrift bygger på ældre tradition.⁸⁰⁾ Den sidste halvdel af håndskriftet har speciel tilknytning til inkvisitionsdomstolen for Galicia, som havde sæde i Santiago de Compostela. I teksten forekommer navnene på en række af tribunalets ansatte i 1620'erne, således licentiaten Gómez Correa Osorio de Sotomayor, som var inkvisitor i Santiago fra 1622 til sin død i 1628, og doktor Benito Méndez de Parga y Andrade, der var inkvisitor samme sted 1625–1631. Det seneste årstal i teksten er 1629, så det udelukker Osorio som håndskriftets sidste ejermand, derimod kan det meget godt passe med at være inkvisitor Méndez' *modo de proceder*. Han var desuden kannik og universitetslærer i Santiago og udgav forskellige teologiske bøger. I 1631 blev han forflyttet til et andet tribunal, muligvis som følge af nogle beskyldninger gående ud på, at han skulle have ført et særdeles ukysk levned og være fader til en halv snes uægte børn i Santiago.⁸¹⁾ Inkvisitionsrådet førte omhyggelig kontrol med, at de ansatte førte et dadel-frit levned. Jeg har ikke kontrolleret, om Méndez trods alt nåede karrierens slutpunkt og blev medlem af inkvisitionsrådet, men hvis det viser sig at være tilfældet, ville vi hermed have fundet en forklaring på, hvorledes håndskriftet kan været kommet til Madrid.⁸²⁾ En helt anden mulighed er, at Moldenhawer slet ikke har haft det med hjem fra Madrid, men først erhvervet det efter 1809, hvor Galiciainkquisitionens arkiv med de franske troppers hjælp blev spredt for alle vinde.⁸³⁾ Moldenhawer skulle i så fald have købt det via en eller anden mellemhandler.

Nr. VIII er absolut det vigtigste af Moldenhawers inkvisitionsmanuskripter. Det er et *abecedario*, et inkvisitionsleksikon, hvor man ved hjælp af alfabetisk ordnede artikler kan finde rundt i alle inkquisitionens love og bestemmelser. Kun en mindre del af dette lovkompleks var trykt, det meste forelå kun i håndskrevne cirkulærer, de såkaldte *cartas acordadas*, som blev sendt ud til alle 21 provintribunaler. Der er bevaret en hel del af disse inkvisitions-abecedarier,⁸⁴⁾ men Moldenhawers er et af de mest fuldstændige, fordi det har været i brug langt ned i 1700-tallet, og hver bruger har gjort tilføjelser om de nyeste bestemmelser. Håndskriftet er anlagt i sidste halvdel af 1600-tallet (blad 180r findes henvisning til en bestemmelse af 1661, skrevet inde i teksten med den gennemgående

hånd). Efter den første lange indførelse afløser successive hænder hinanden gennem mere end 100 år. Nogle indfører nye lovsamlinger og procedureinstruktioner, andre holder de ældre tekster ajour med tilføjelser i marginen, og andre igen gør begge dele. De sidste tilføjelser vedrører bestemmelser fra årene 1757, 1758 og 1761.⁸⁵) Så længe har håndskriftet altså været i brug. Dette lovleksikon, som bærer tydelige spor af at have været indbundet, har ikke fulgt en inkvisitor fra tribunal til tribunal; det har ligget på sin faste plads de hundrede år, vi kan se den ene hånd afløse den anden. Og stedet har ganske givet været et af inkvisitionsrådets kontorer. Det sidste kan vi se af, at henvisningerne hele tiden går på rådets arkiv. Særligt tydeligt kommer dette frem et sted, hvor der henvises til „fjerde bind af de originale pavebuller, som står i *la Secretaría de Aragón*“,⁸⁶) det ene af de to sekretariater, som inkvisitionsrådet var opdelt i. Man kunne således bedst tænke sig, at håndskriftet stammer fra det andet kontor, Sekretariatet for Kastilien, hvorunder Madridtribunalet sorterede.

Adler kunne i sin tid ikke henføre dette håndskrift til Moldenhawer,⁸⁷) og et mindre fragment, nr. VIII.1, som allerede i starten af min undersøgelse dukkede op mellem de løse papirer i blandingskapslen, nr. XIII, beviste ikke den Moldenhawerske proveniens, da det ikke kunne udelukkes, at biblioteket havde lagt ting af anden herkomst ind i denne samling.⁸⁸) I den elvte time lykkedes det mig imidlertid at finde et bevis for, at Moldenhawer har benyttet og følgelig også ejet dette håndskrift. Blandt forarbejderne til den planlagte inkvisitionshistorie findes nogle excerpter på tysk, som viser sig at være ordrette oversættelser af inkvisitionsleksikkonnets artikler om „Beslaglagt ejendom“, „Det hemmelige fængsel“ og „Ukyske skriftefædre“.⁸⁹)

Håndskriftet bærer tydeligt præg af at have været indbundet, og med mit kendskab til andre inkvisitions-abecedarier fik jeg mistanke om, at nogle lakuner heri måske havde været inkquisitionens trykte instruktioner. Hypotesen viste sig at være rigtig, for det lykkedes at finde de manglende dele blandt Kgl. Bibl.s bøger i tre forskellige bind, og at det virkelig er disse tryk, som har siddet i Moldenhawers håndskriftsbind, fremgår af en fortløbende paginering tilføjet med blæk. Hertil kommer, at der i det ene bind findes et stort antal af randnoter skrevet med præcis de samme hænder som i håndskriftet.⁹⁰) De tre tryk er ikke nævnt i fortegnelserne over Moldenhawers donationer, og da de på den anden side ses at være indbundet i Christian 8.s tid (1839-48), er det nok snarere biblioteket end Moldenhawer, der har slagtet bindet. Bortset fra et par manglende blade, som sikkert har været blanke, er vi i stand til at rekonstruere

dette værdifulde håndskriftsbind i hele dets oprindelige skikkelse. For at holde sammen på alle disse spredte dele, kan vi passende døbe det *Codex Moldenhawerianus*. Her følger rekonstruktionen med oplysning om, hvor de enkelte dele nu befinder sig.

Codex Moldenhawerianus

Foliering	Indhold	Nuværende placering i Det kgl. Bibliotek
1-18	Instrvcciones del Santo Oficio de la Inquisicion. . . Pvestas por Abecedario por Gaspar Isidro Arguello, Oficial del Consejo . . . Madrid 1630. 18 upaginerede blade.	Udenlandske Bogsamling Katalog 4-252-2°
19-55	Copilacion de las Instrvcciones del Oficio de la santa Inquisicion, hechas por . . . Tomas de Torquemada . . . e por los otros . . . Inquisidores generales . . . los quales se copilaron . . . por mandado del . . . señor don Alonso Manrique . . . Madrid 1630, 38 ff.	Smst.
[56-57]	[Blankt blad og titelblad?]	
58-61	Ynstrucciones que se leen al Prinzipio de cada año en los Tribunales de Ynquisizion presentes sus Ministros, para mayor obsruanzia de ellas.	Håndskriftsamlingen NKS 213 2° (tidl. 218 ^d) = vort nr. VIII.1
[62]	[Titelblad?]	
63-98	Fernando Calderón de la Barca: Tractatum de reis coram sancto inquisitionis officio . . . Madrid 1701. 70 pp.	Udenlandske Bogsamling Katalog 4-252-2°
[99-101]	[Tre blanke blade?]	
102-431	BREVE RESVMEN DE LAS CARTAS ACORDADAS, ANTIGVAS Y MODERNAS DISPVESTO POR ABECEDARIO Samt diverse tillæg, se håndskriftsbeskrivelsen nedenfor s. 158-60.	Håndskriftsamlingen NKS 213 2° = vort nr. VIII.2-8

Hvordan dette værdifulde håndskrift er sluppet ud af inkquisitionens arkiv, og hvor Moldenhawer er kommet i besiddelse af det, er fremdeles gådefuldt, men at han har ejet det, er der ikke længere tvivl om.

Nr. IX er en samling højst forskellige papirer, af hvilke en del har tilknytning til de på Moldenhawers tid ikke længere eksisterende tribunaler på Sardinien og Sicilien. „Nogle kongebreve i inkquisitionens favør“ har en eller anden sat udenpå som titel, men samlingen indeholder også meget andet, blandt andet et trosedikt fra Sardinien (XI.2.c), desværre ikke på sardisk, men på spansk. Det hele er skrevet med 1600-talsskrift og er altsammen kopier af originale breve og aktstykker. Det sidste og så den omstændighed, at samlingen vedrører mange forskellige tribunaler, peger mod inkvisitionsrådets arkiv. Bladene i håndskriftet, som efter at være kommet ind i Kgl. Bibl. er blevet indbundet, består af dobbelte folioark, og disse ses oprindeligt at have været bukket sammen og arkiveret i kvartkapsler, som det var inkquisitionens skik. Tænkte man sig nemlig læggene foldet sammen igen, ville de lodrette tilskrifter på bagsiden af nogle af de blanke blade komme til at stå smukt vandret som korte arkiveringspåskrifter om indholdet af den pågældende sag.

Nr. XII er generalinkvisitor Valdés' instruktioner fra 1561, som var grundlaget for inkquisitionens praksis gennem de næste 250 år. Rundt omkring i marginen findes tilskrifter med forskellige hænder, der viser, at manuskriptet har været i brug inden for inkquisitionen på samme måde som den ovenfor omtalte inkvisitions-abc. Valdés' instruktioner blev senere optaget i en udgave af inkquisitionens samlede forordninger 1576,⁹¹⁾ men om manuskriptet er en afskrift efter den trykte udgave eller stammer fra før udgivelsen er vanskeligt at afgøre.

Nr. XIII, den store kapsel med løse inkvisitionspapirer og med Moldenhawers egne forarbejder til en inkvisitionshistorie, bestod indtil begyndelsen af vort århundrede af to kapsler (NKS 218^b og 218^d folio).⁹²⁾ Engang efter 1918 er de blevet slået sammen til én samling (NKS 218^b er lagt ind i 218^d), og hvor heldig denne sammenlægning har været kan diskuteres, eftersom der hersker nogen usikkerhed om, hvor meget af indholdet i disse to samlinger, der hidrører fra Moldenhawer. I kapslen findes en del afskrifter på spansk, latin og fransk, hvoraf et enkelt, nr. 36, først er kommet til efter Moldenhawers anden Spaniensrejse.⁹³⁾ En mindre del af samlingen er interne inkvisitions-papirer. Det gælder nr. 1, 6, 9 og 29, som alle er læg med de karakteristiske arkiveringspåskrifter, der viser, at de oprindeligt har været foldet sammen og stået i kvartkapsler på samme måde som papirerne i vort nr. IX. Til de interne inkvisitionspapirer hører også nr. 7, 8, 21, 22, 27

og 40, der alle har siddet i manuskriptbind, hvoraf de enten er revet, eller ligefrem skåret, ud. Der er endnu nogle få af samlingens numre, som forekommer mig at være interne inkvisitionspapirer, og to af dem skal omtales lidt nærmere, eftersom det for en gangs skyld ikke er kopier, men originale sager.

Det ene, nr. 32, er breve og aktstykker vedrørende fangen Pascual Gascón fra Zaragoza, der i 1770 sad fængslet hos de verdslige myndigheder for tyveri og mord, men desuden var sigtet for vanhelligelse, homoseksualitet og omgang med dyr, og derfor skulle udleveres til inkvisitionen.⁹⁴⁾

Det andet, nr. 5, er en *relación de causas*, hvor inkvisitionstribunalet på Sicilien aflægger beretning om 26 sager, der er færdigbehandlet på en autodafé i Palermo, den 1. maj 1586, samt om 9 andre sager, hvor dommene er afsagt „uden for autodafé“ siden den forrige beretning af 15. august 1584. Den samme *relación de causas* har jeg fundet i Archivo Histórico Nacional i et manuskriptbind med *relaciones de causas* fra tribunalet på Sicilien (1547–96),⁹⁵⁾ men her viser en sammenligning, at det manuskript vi har i København er kladden, mens manuskriptet i Madrid er renskriften, som tribunalet på Sicilien har sendt til inkvisitionsrådet. Det kan man se af, at en lang række rettelser og tilføjelser i vort håndskrift overalt er indarbejdet i den tekst, man har i Archivo Histórico Nacional. Hvordan Moldenhawer er kommet i besiddelse af dette, det originaleste af alle hans inkvisitionshåndskrifter, er gådefuldt. Det kan tænkes at være kommet til Madrid med en eller anden inkvisitor, eller være blevet sendt til inkvisitionsrådet som en ekstra kopi, da tribunalerne altid skulle indsende disse rapporter i to eksemplarer. Men man kunne også tænke sig en helt anden mulighed, nemlig at dette håndskrift slet ikke stammer fra Moldenhawer, men er erhvervet af Frederik Münter, som netop besøgte Sicilien et par år efter inkvisitionens afskaffelse.⁹⁶⁾ Siden kan han have givet manuskriptet til Moldenhawer eller til Kgl. Bibl., hvor det må have faldet naturligt at lægge det ind i den store samling af løse inkvisitionspapirer. En ting er vigtig at notere sig: På autodaféen i Palermo i 1586 blev kun én af de 26 kættere brændt, det var en lutheraner, og han nævnes i Münters lille sicilianske inkvisitionshistorie udgivet i Paris 1798.⁹⁷⁾ Selv om det drejer sig om en af perlerne i samlingen, får det altså indtil videre stå åbent om Moldenhawer eller Münter skal have æren for, at håndskriftet idag befinder sig i København.

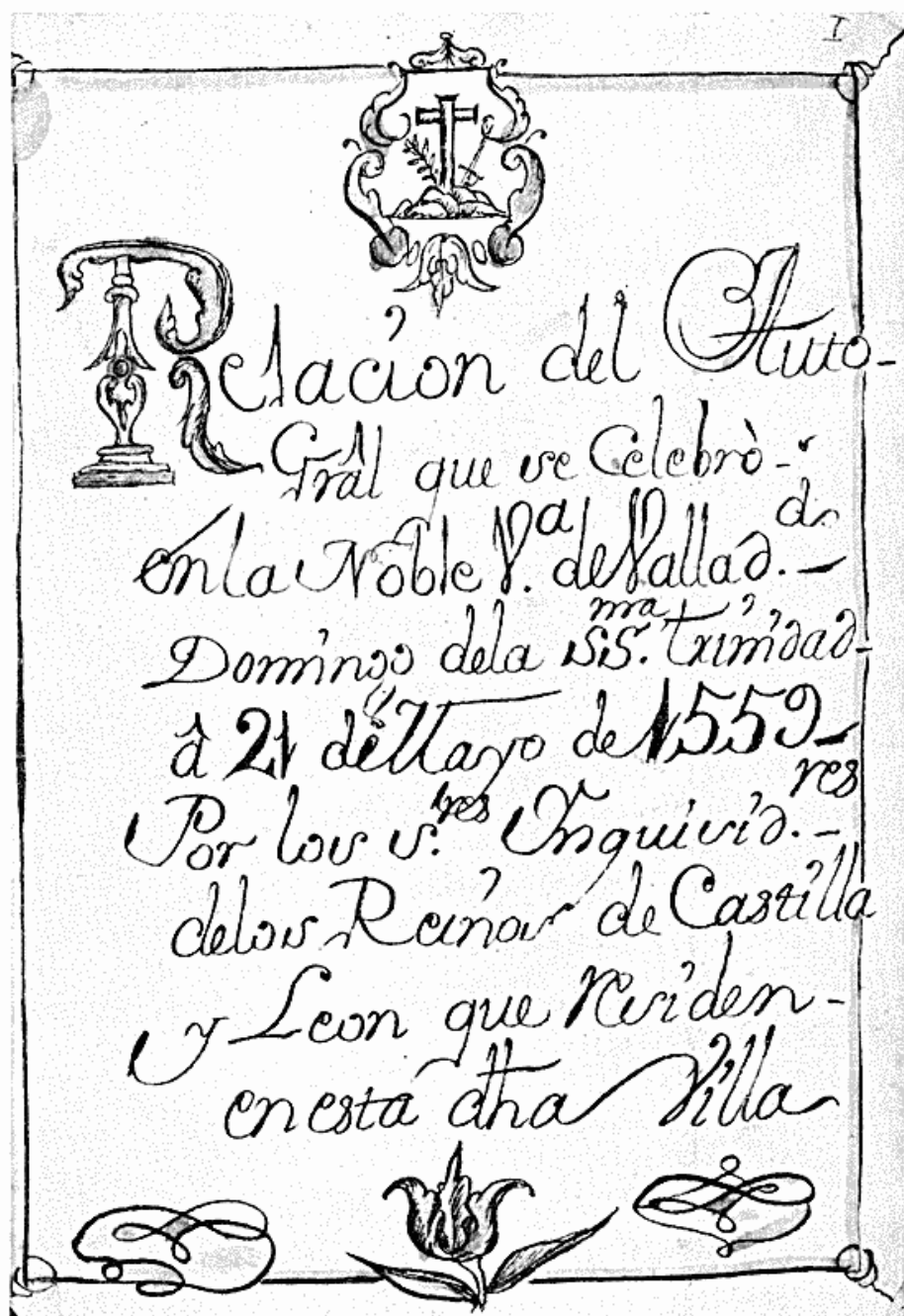
Papirer fra andre regeringsorganer: Til denne gruppe hører kun to manuskripter, nr. XI, den af Kastiliens Råd afgivne betænkning til Carlos 3.

om hans ret til at kontrollere inkquisitionens edikter (dateret 30. okt. 1761) og nr. XIII.39, en instruktion fra *el Consejo de Órdenes* om vidneafhøring i *limpieza de sangre* („blodsrenhed“; de fleste offentligt ansatte skulle bevise, at de ikke havde kætterske forfædre i deres egen eller i deres hustrus familie). Disse afskrifter har Moldenhawer kunnet bestille gennem nogle af sine gode bekendtskaber. Men nr. XI har måske allerede i 1780 cirkuleret i afskrifter, så Moldenhawer har kunnet få fat på det ad den vej.⁹⁸⁾

Afskriftslitteratur: På grund af den strenge censur i Spanien cirkulerede en mængde litteratur i afskrifter, i stedet for at blive udgivet på tryk. Dette gjaldt ikke mindst manuskripter vedrørende inkquisitionen, som alle dage synes at have været eftertragtet læsestof. En særlig genre udgjorde ligefrem autodaféberetningerne. Under oplæsning af dommene sad folk på tilskuertribunen og tog notater, og disse blev bagefter udarbejdet til malende beretninger om forberedelserne med rejsning af den store scene på torvet, optøget med delinkventerne, domsafsigelserne og kætterbrændingen uden for byen, hvis der vel at mærke var nogen, der skulle brændes på den pågældende autodafé. Flere af teksterne i nr. IV, et blandingshåndskrift fra midt i 1700-tallet, er eksempler på denne genre. IV.1, 2 og 3 er beretninger om to store autodafeer i Valladolid 1559, hvor en protestantisk menighed var blevet afsløret, og der blev rettet et knusende slag mod den spirende lutheranisme i Spanien. 30 mennesker blev brændt (heraf 2 in effigie), mens 39 andre, som havde ladet sig „omvende“ blev benådet. Men af de sidste døde mange dog bagefter, nedbrudte som de var af processen.⁹⁹⁾ IV. 4 er en beretning om en autodafé i Cuenca, 14. januar 1725, hvor en ung og en gammel kvinde blev brændt, fordi de havde praktiseret jødedommen i det skjulte, selv om de under en tidligere proces var blevet advaret mod tilbagefald, der ifølge inkquisitionens lov var ensbetydende med dødsstraf. Efter 1700 blev det almindeligt at trykke autodaféberetningerne, og blandt de fra Moldenhawer stammende trykte samlinger til inkquisitionens historie har vi netop en kortere beretning om autodafeen i Cuenca 1725 udgivet sammen med en Sevilla-autodafé fra 1724.¹⁰⁰⁾

Disse var alle offentlige autodafeer, men som IV.11 har vi beretningen om en autodafé for lukkede døre afholdt af tribunalet i Logroño 1743. Delinkventerne var en række nonner og præster fra Corrella, som under anførsel af priorinden og mystikeren Madre Águeda de Luna havde ført et sådant leben i det derværende karmeliterkloster, at folk i byen med rette havde omdøbt klosteret til „horehuset“. Ikke desto mindre valfartede folk langvejs fra til Madre Águeda, fordi hun

Ornamenteret titelblad til en anonym tilskuers beretning om den store autodafé mod protestanterne i Valladolid 1559 (jf. s. 144), Ny kgl. Saml. 464 4°. Originalens størrelse.

havde ry som helgeninde og sagdes at have udført mange mirakler. XIII.24 er en længere og mere detaljeret beretning om samme skandalesag.¹⁰¹⁾

Efter en autodafé kunne det også hende, at mere autentiske inkvisitionsmanuskripter kom i omløb. Det kunne ske med inkvisitorernes officielle rapport om autodafeen, som ellers kun var bestemt for inkvisitionsrådet. Og det kunne ske med de lange domme, som blev udarbejdet i forbindelse med vigtigere sager. Den originale proces fik offentligheden aldrig kendskab til, men det detaljerede referat, som blev læst op på autodafeen inden domsafsigelsen, var inkvisitionen undertiden selv interesseret i at sætte i cirkulation som en slags opbyggelseslæsning. Nr. V i vor håndskriftsbeskrivelse er eksempel herpå. Det er sagen mod den „falske“ helgeninde Magdalena de la Cruz, som på en autodafé i Cordoba i 1546 dømtes til livsvarig indespærring i et kloster. Før selve dommen, der traditionen tro indledes med ordene „Christi nomine invocato“, findes et meget udførligt referat af hele processen, og sidst i håndskriftet oplyses det at være en afskrift af et manuskript, som tilhørte en inkvisitor i Sevilla ved navn Copones.¹⁰²⁾

Nr. VI og VII vedrører den berømte sag om Carlos 2.s forhekselse, som kongens skriftefader Froilán Díaz blev anklaget, men tilsidst dog frifundet for. Hele dette materiale blev på nær en mindre del (nr. VII bl. 1-63) udgivet lige efter, at Moldenhawer havde forladt Spanien. Det skete 1787-88.¹⁰³⁾ En anden tekst, der ligesom Froilán Díaz-sagen kendes i et væld af afskrifter, er Melchor Macanaz' „Defensa crítica de la Inquisición“. Macanaz (1670-1760) havde i sine velmagtsdage som Filip 5.s reformpolitiker og pennefører i striden med Rom blandt andet arbejdet på at reformere den spanske inkvisition. Siden faldt han i unåde, og snart efter så han sig selv indviklet i en kætterproces. Inkvisitionen dømte ham til landsforvisning, men ikke desto mindre forfattede han som ældre mand dette skrift, hvori han fra sit eksil i Frankrig forsvarede inkvisitionen mod dens udenlandske angribere. Også denne tekst blev udgivet i 1788.¹⁰⁴⁾ Man kan undre sig over, at ingen af disse to bøger findes i Kgl. Bibl. Det kan næppe betyde andet, end at den ellers så vel orienterede Moldenhawer ikke har været klar over deres eksistens; ellers havde han så ganske givet vidst at få fat på dem gennem sine spanske forbindelser.

Slutning og noget om bøgerne. På samme måde som Münter kom til at stå som den sicilianske inkvisitions historiker og blev anerkendende omtalt i Llorentes klassiske *Histoire critique de l'inquisition* fra 1817,¹⁰⁵⁾

kunne Moldenhawer være blevet den spanske inkvisitions første kritiske historiker. Hans samlinger af utrykte kilder til kundskab om den berøgtede institution var enestående uden for Spaniens grænser helt op til 1808, hvor inkvisitionsmanuskripterne strømmede ud over Europa, og Llorente begyndte at publicere sine banebrydende arbejder. Både Münter og Moldenhawer rejste ud med stipendier fra den danske stat, og begge kom hjem med rigt udbytte, men der var en væsensforskel på de to: Moldenhawer var ikke et skrivende menneske. Når han skrev til sig selv i dagbogen eller til vennerne i brevene kunne han godt formulere sig, som vi har set. Men når det var noget der skulle offentliggøres arbejdede Moldenhawer umådelig langsomt og besværligt. Hans forarbejder til den påtænkte, men aldrig gennemførte inkvisitionshistorie er et tragisk vidnesbyrd herom. Derfor fik Moldenhawer heller aldrig skrevet den lærde rejsebeskrivelse, som han havde forpligtet sig til, og som for Münters vedkommende forelå kort efter hjemkomsten i de to binds *Efterretninger om begge Sicilierne, samlede paa en Reise i disse Lande i Aarene 1785 og 86* (Kbh. 1788-90), der snart udkom både på tysk, hollandsk og italiensk.¹⁰⁶) At Moldenhawer efter hjemkomsten blev meget optaget af alle de offentlige hverv, han efterhånden påtog sig, er af mindre betydning, for dem havde Münter også en del af.

Ved foredraget i Videnskabernes Selskab, 1. maj 1789, i forbindelse med hans optagelse, bebudede Moldenhawer, at han i en række afhandlinger ville skildre „den spanske Inquisitionens Oprindelse, Fremgang [dvs. udvikling] og Aand, og eftergranske den vigtige Indflydelse, som den har havt paa Nationens Karakter og det spanske Monarkies Tilstand, Religion og Litteratur.“¹⁰⁷) Planen var glimrende formuleret, men Moldenhawer magtede ikke at føre den ud i livet. De få ting, han fik udgivet, må alle betegnes som udenomsværker eller rettere små tilløb til den egentlige opgave. Foredraget i Videnskabernes Selskab handlede således ikke om inkquisitionen, men om jøderne i Spanien i middelalderen, og det var også temaet for en artikel i 1806, der førte linjen op til deres fordrivelse fra Spanien i 1492.¹⁰⁸) Fra 1802 stammer en artikel om bogcensuren oprindelse, hvor Moldenhawer også kommer lidt ind på inkquisitionen,¹⁰⁹) og i 1809 holdt han et foredrag i Videnskabernes Selskab om Carlos 2. (1665-1700) og hans forhekselse, som dog aldrig blev trykt.¹¹⁰) Mere fik han ikke skrevet, det var andre, der kom til at nyde godt af hans samlinger til inkquisitionens historie, først og fremmest amerikaneren Henry Charles Lea, hvis opus magnum *A History of the Inquisition of Spain* (New York 1906-07) stadig er hovedværket.

Den 20. december 1869 skrev Lea til Kgl. Bibl. og fortalte, at en ven af ham, M. de la Gieze fra Pau i Sydfrankrig, for nyligt havde besøgt Danmark og havde skrevet til ham om de inkvisionsmanuskripter, der fandtes dér. Sidst i Lea's brev fulgte en liste over de håndskrifter, han var interesseret i. Det var Ny Kgl. Samling 213, 214, 215, 216, 218bis, 218^c [i folio], samt 484 [i kvart], svarende til vore numre VIII-XI, XIII og XII, samt et manuskript af Paolo Sarpi om inkquisitionen i Venezia. Som den rige mand Lea var, bad han om at få afskrift af rub og stub og anmodede biblioteket om at finde en kompetent mand til arbejdet, så ville Lea sørge for at åbne en bankkonto i København. Men overbibliotekar Bruun må sikkert have fundet, at det blev for dyrt, så efter at have konfereret med den herværende amerikanske legation fandt man ud af at låne alle håndskrifterne over til Lea i Philadelphia, hvorfra de ses at være kommet retur den 10. januar 1871.¹¹¹⁾ Dette er grunden til, at vi finder Lea's fodnoter spækket med henvisninger til 'Royal Library of Copenhagen', både i *Chapters from the Religious History of Spain connected with the Inquisition* (Philadelphia 1890) og i det fire binds hovedværk fra 1906-07. Særlig megen glæde fik Lea af inkvisionsleksikonnet, vort nr. VIII, som han desværre næsten altid betegner forkert som 218bis, i stedet for den rigtige signatur 213.¹¹²⁾ Det er ikke blot flittigt citeret, jeg har også en mistanke om, at Lea har brugt det til planlægning af sin søgning i inkquisitionens arkiv, der i forrige århundrede befandt sig i Simancas. Lea præsterede nemlig det utrolige at styre hele indsamlingsarbejdet fra sit privatbibliotek i Philadelphia uden nogensinde at sætte sine ben i de spanske arkiver. At det var Moldenhawer, han kunne takke for dette fine materiale i starten af sit gigantiske forskningsprojekt, anede Lea ikke det mindste om.¹¹³⁾ Og at der fandtes lige så mange inkvisionsmanuskripter i kvartformat, var der heller aldrig nogen, der fandt på at fortælle ham. Lea havde kun bedt om dem i folioformat, og det er den simple forklaring på, at en række vigtige oplysninger, som findes i den resterende del af Moldenhawers samling, overhovedet ikke er udnyttet i Lea's arbejder.

I nyeste tid er et langt afsnit fra et af kvarthåndskrifterne, „Om jødernes ritualer og ceremonier“ (nr. I.22), blevet publiceret af en anden amerikaner, Seymour B. Liebman.¹¹⁴⁾ Selv blev jeg første gang opmærksom på, at vi havde inkvisionsmanuskripter i Kgl. Bibl., da jeg i 1968 sad i Spanien og arbejdede på min disputats om den spanske inkvisions hekseforfølgelser og gennem Lea blev klar over, at det eneste bevarede eksemplar af en trykt vejledning i forhør af hekse fandtes i København.¹¹⁵⁾

Foruden manuskripterne samlede Moldenhawer sig et imponerende

bibliotek, der på grund af hans særlige interesse var særdeles komplet, når det gjaldt trykte kilder til inkquisitionens historie. Efter hans død i 1823 fik Kgl. Bibl. ikke blot hele håndskriftsamlingen, men også alle de bøger, som man ikke havde i forvejen. Biblioteket tog 1252 bøger fra,¹¹⁶⁾ og alligevel omfattede katalogen over Moldenhawers efterladte bog-samling ikke mindre end 11.596 numre.¹¹⁷⁾ Auktionen varede i 3 uger, og biblioteket måtte ud at byde på en del, som man havde overset ved gennemgangen.¹¹⁸⁾ Desværre blev adskillige bøger, som det stadig mangler den dag i dag, solgt for næsen af J. A. Bølling, her iblandt også et par sjældne tryk vedrørende inkquisitionen.¹¹⁹⁾ Men til trods for disse beklagelige mangler må man dog glæde sig over, at Kgl. Bibl. takket være Moldenhawer ejer en af verdens fineste samlinger af ældre inkvisitions-litteratur, hvoraf en del er så sjælden, at den end ikke findes i E. van der Vekené's *Bibliographie der Inquisition* (Hildesheim 1963), og enkelte tryk endda synes at være unica. Det sidste gælder ikke mindst Moldenhawers samling af småtryk vedrørende inkquisitionens historie, som til dato har stået registreret under ét i bibliotekets udenlandske bogsamling under fællesbetegnelsen: *Collectio Libellorum ad Historiam Inquisitionis Hispanicæ*.

Hvis Moldenhawer blot var kommet til Spanien tyve år senere, kunne han have fået inkvisitionsmanuskripter i læssevis. Under Napoleonskrigen var inkquisitionen ophævet (1808-14), og da var de hemmelige arkiver, som inkvisitorerne havde ruget over i mere end tre århundreder, tilgængelige for hvem som helst. I Cuenca inkvarterede de franske soldater sig i inkvisitionspaladset og spredte processerne i arkivsalen ud over gulvet til at sove på.¹²⁰⁾ I Santiago blev inkquisitionens arkiv kørt bort og brugt til patronhylstre.¹²¹⁾ I Logroño, hvor folket stormede inkvisitionspaladset og jævned det med jorden, brugte de handlende processerne som indpakningspapir i lange tider derefter.¹²²⁾ Med Fernando 7.s tilbagekomst i 1814 blev inkquisitionen indført på ny, men under det liberale oprør i 1820 blev den for stedse afskaffet, og ved denne lejlighed tilintetgjordes de fleste af de inkvisitionsarkiver, som man ikke havde fået ødelagt i første omgang. I Barcelona plyndrede folket tribunalet og slæbte inkvisitionspapirerne ud, så de lå og flød i gaderne. Amerikaneren Andrew Thorndike, som på denne tid boede i Barcelona, fik en hel samling forærende, som nogle venlige mennesker havde samlet op til ham. Disse inkvisitionspapirer skænkede Thorndike siden til American Philosophical Society i Philadelphia, hvorfra de i 1962 er blevet overdraget til Lea Library.¹²³⁾ I Madrid blev *el Tribunal de Corte* stormet af en menneskeskare, som befriede fangerne og slæbte

Dinamarca.
 i Carlos Barales ocupado por quetzalten Comandante
 Ayres y su ejército en la guerra de independencia que Carlos IV
 firmó el 1 de Agosto de 1808 en el folio 35 B.

På bl. 175v af det altomfattende inkvisitionsleksikon „Codex Moldenhawerianus“, omtalt s. 139–41, findes en artikel om „Dinamarca“. Den går i al korthed ud på, at vasaller af „denne konge“ (dvs. Christian 4.), som indfinder sig i Spanien for at drive handel, i religionsanliggender skal behandles på samme måde som englændere. Henvisningen går på inkvisitionens håndskrevne samling af forordninger: „Tome 1 af Cartas Acordadas bl. 35v. [Bestemmelse af] 1. august 1640“. – Andetsteds i håndskriftet (bl. 198r–200r) findes en lang artikel om englændere og skotter. Ny kgl. Saml. 213 2°.

Formindsket.

møbler og papirer ud på gaden til et stort bål.¹²⁴⁾ En lignende skæbne overgik inkvisitionstribunalerne i Zaragoza, Sevilla og Palma de Mallorca.¹²⁵⁾ I Valencia købte en fyrværkerimager hele inkvisitionens arkiv, og da Archivo Histórico Nacional ved århundredets slutning fik fat i det, var de ni tiendedele desværre brændt af som rakethylstre.¹²⁶⁾ Derimod er det en misforståelse, at inkvisitionsrådets arkiv skulle have været udsat for lignende overlast. Det skyldes en sammenblanding af de to „inkvisitioner“ i Madrid, som mange forskere gør sig skyldige i, blandt andet også Gigas og Adler.¹²⁷⁾ Under mit studieophold i Archivo Histórico Nacional har jeg tværtimod ved hjælp af en gammel fortegnelse over inkvisitionsrådets arkiv været i stand til at påvise, at denne imponerende samling på henved 1500 manuskriptbind og over 4000 kapsler er bevaret så at sige uden nævneværdige lakuner.¹²⁸⁾

Når det derimod gælder tribunalernes arkiver, findes en væsentlig del af den bevarede dokumentation idag uden for Spanien. I Archivo General de la Nación i Mexico har man næsten hele det mexikanske inkvisitionsarkiv bevaret, men også andre steder har man betydelige samlinger, for eks. i British Library i London,¹²⁹⁾ Bodleian Library i Oxford,¹³⁰⁾ Bibliothèque Nationale i Paris,¹³¹⁾ Bibliothèque de la Ville i Bordeaux,¹³²⁾ Deutsche Staatsbibliothek (tidl. Königliche Bibliothek) i Berlin,¹³³⁾ Universitetsbiblioteket i Halle,¹³⁴⁾ og Lea Library i Philadelphia.¹³⁵⁾ I sammenligning med, hvad man har nogle af disse steder, må Moldenhawers 13 inkvisitionsmanuskripter naturligvis betegnes som en af de mindre og mere beskedne samlinger. Henved halvdelen af håndskrifterne er, som vi har set, kopier af forholdsvis velkendte tekster.

Når jeg alligevel tør påstå, at København er et af de steder uden for Spanien, hvor man med held kan studere den spanske inkvisitions historie, skyldes det to ting. For det første, at Kgl. Bibl. har Codex Moldenhawerianus og Moldenhawers imponerende samling af ældre inkvisitions litteratur. For det andet, at der på Dansk Folkemindesamling nu findes i tusindvis af xeroxkopier af originale inkvisitions papirer i Archivo Histórico Nacional, som jeg takket være rundhåndet støtte fra Statens Humanistiske Forskningsråd har bragt med hjem fra Spanien.¹³⁶⁾

Appendiks: Beskrivelse af de 13 spanske inkvisitionsmanuskripter i Kgl. Bibl.

Hvor sidetallet indgår i redegørelsen for den gennemløbende foliering, betegnes det med „bl.“ Overskrifter angives med kursiv. Begyndelse og slutning af en tekst angives med enkelt citationstegning og fire prikker imellem, f.eks. 'Abc . . . æøå'. Forkortelser er forklaret nedenfor s. 167f.

I. (NKS 128 4°) *Modo de proceder fra inkvisitionstribunalet i Santiago de Compostela i 1620erne.* (Titelbl.) *Titel: De excelentissi-/mis ad sanctæ/inquisitionis officium sequitur hoc /volumen.* – 1. (Bl. 1r–26v) *Practica de cosas que mas ordinariamente suceden en los tribunales del Santo oficio recopilados por el Señor presidente del Consejo Relo[?] de Canpofrio[sic].* 'Los Ynquisidores no procederan a captura . . . ab vtroque qui procedenti Laudatio sit compar. Amen.' Vekslede spansk og latinsk tekst. – 2. (Bl. 27r–48v) Procedureforskrifter ordnet efter forbrydelsens karakter: *De los casados dos veces* (27r); *Del clerigo de orden sacro o frayle que se caso* (28v); *De sacerdotes confesores solicitantes a sus hijas de confession* (30r); *Contra los que dixeren proposiciones hereticas y mal sonantes y temerarias* (33v); *Contra los Blasfemos hereticos* (36v); *Contra El secular o regular que sin ser ordenado diçe missa o administra El Sancto Sacramento de la penitencia* (37v); *Contra las hechiceras* (39r); *Contra los que ponen las manos en las ymages* (40v); *Contra los Brujos y brujas* (41v); *Contra los Astrologos, Mathematicos y Judiciarios* (42r); *Contra los que se dexan estar descomulgados mas de vn año* (43v); *Contra los que no rresciben Los Sanctos Sacramentos en todo El año* (45v); *Contra los testigos que deponen falsamente en las causas de fe* (45v); *Si la facultad general para absoluer comprehenda El crimen de la heregia* (46v); *Contra los que se hacen ministros de la Ynquisicion no lo Siendo* (47v); *En que casso se proçede contra los Ynfieles o Herejes que no son baptizados o se criaron en su secta* (48r). Efterskrift 48v: „Huic celebri tractatui ad dominorum inquisitorum consultorumque officium plurimum attinenti finis imponitur.“ – 3. (Bl. 49r–52v) *Motivos para que dellos conste si los Ynquisidores pueden conoser de las mugeres de los oficiales de la inquisicion en las causas criminales.* – 4. (Bl. 52v–58r) *Libro 1° de cartas acordadas, fol. 153 y libro 2., fol. 221.* Afskrifter af *cedulas reales* af 15.7.1518, 15.5.1545 og 10.3.1553. – 5. (Bl. 58v–59r) *Motu Proprio de gregorio 9. PP. 15.* Pavebrev af 6.8.1574. – (Bl. 59v blankt). – 6. (Bl. 60r–62r) Blandede notater med henvisninger til det foregående og til en række trykte instruktioner. 'Non nulla hic ponere curauit, quæ superius dictis correspon-

dent . . . Finis Nunc operi imponitur. Genitori datur Laus genitoque etc. et iubilatio et ab vtroque procedenti sit compar laudatio. Amen.' 62r i margen: „1^a partis finis.“ – (Bl. 62v blankt) – Overskrift 63r: „Non nulla ad Sanctæ inquisitionis officium pertinentia sequuntur“. Ovenover tilføjet: „2ª pars hic suum capit initium“. – 7. (Bl. 63r–70v) *El obispo de Bugia remittio este papel cerca de los Astrologos por sauer desta sciencia y ser muy buen theologo y calificado, que es como se sigue.* 'Cumpliendo Con lo que Vuestra Señoria me ha cometido y mandado . . . como deseo para su sancto seruicio. En Santiago a 11 de abril de 1622. [Underskrevet] Don Fernando de Vera obispo de Bugia'. – 8. (Bl. 70v–71v) *Gregorio 9. P.P. 13°.* Pavebrev dateret 22.9.1576. – 9. (Bl. 71v–75r) *Pius Papa V^o.* Pavebrev af 15.7.1566. – 10. (Bl. 75r–86r) Udtog af Santiagos-tribunalets fire bind breve fra inkvisitionsrådet, fejlagtigt betegnet som *cartas acordadas*. – 11. (Bl. 86r–v) *Ex Emerico 1^a parte folio 44 pagina 1.* Spansk resumé af Nicholas Eymeric: *Directorium Inquisitorum* svarende til 1578-udgaven s. 33, men en kvartudgave synes benyttet. – 12. (Bl. 86v–87r) Procedureforskrift: *La pena del que se hace ministro o Alguacil de la Ynquisicion no lo siendo.* – 13. (Bl. 87r–92v) *Sequitur quædam iniure informatio a Doctore Andrade facta.* Udtalelser af inkvisitoren, dr. Andrade og af dr. Bernardino Yanez Prego i jurisdiktionsstrid imellem inkvisitionen og biskoppen af Tuy angående hans fængsling af inkvisitionskommisæren, licentiaten Lobarinas. – 14. (Bl. 93r–96r) Udtalelse af dr. Bernardino Yanez Prego til inkvisitionstribunalets anklager, dr. Matheo de Aguero, om ugyldigheden af den for bigami sigtede *bachiller* Caneda y Losada's første ægteskab. – 15. (Bl. 96r–99r) Notater om verdslig eller inkvisitorisk-gejstlig jurisdiktion i bigamisager. – 16. (Bl. 99r–102r) Udtog af *cartas acordadas* fra inkvisitionsrådet. – 17. (Bl. 102r–103r) *brujas. Aduertencias del Consejo En el proceso de maria Rodriguez Reconciliada por bruja. Esta En el legajo primero de reconciliados numero 17.* '1°. Primeramente que El fiscal no le puede accusar . . . depende la determinacion desta causa.' 7 paragraffer med procedureforskrifter fra inkvisitionsrådet til tribunalet i Santiago, hvor María Rodríguez var anklaget som heks i 1575 og påny i 1577. – 18. (Bl. 103v–115v) *Aliqua sequuntur quæ iam supra manent scripta, sed ad melius melioremque ampliationem et confirmationem hic reponuntur et imprimis sic incipiunt.* 'Quando un reo ha dicho blasphemias . . . que el mismo Farinacio trahe por la opinion contraria.' Procedureforskrifter ordnet efter forbrydelsens karakter: Indledning (103v); *ad expositiorum simulque additiones*, om blasfemi (104r); *Proposiciones Hæreticas* (104v); *Hechos* (106r); *Reuocantes* (110r); *Solicitantes* (110v); *Los que dicen Missa O confession sin ser Sacerdotes* (111v); *Casados dos Veces o vna siendo clerigos o Religiosos* (111v); *Fautores O receptadores O impedidores* (112r); *Los que hacen o dicen en deshonor del officio* (112v); *brujas* (112v); *Pecado nefando* (113v); *Los que pasan caballos a francia, polbera O otras armas* (114r); *Jnsieles Judios y moros no bapticados* (114v); *Contumazes* (115r). Efterskrift 115v: „finis istius opusculi seu epitomes“. – 19. (Bl. 115v–119r) *Por El doctor Agustin de Vgarte y Sarauia, fiscal de la Ynquisicion de Galicia.* Om

hans ret til at oppebære sit præsteembede i Burgos ved at stille vikar. – 20. (Bl. 119v–126v) *Instrucciones, Articulos y capitulos sacados y dados por el Consejo de la sancta General Ynquisicion para proceder en las causas y materias de las brujas fechas en Madrid A 29. de Agosto de 1614.* ‘1. Que los Ynquisidores en las causas que de aqui adelante . . . Para la Ynquisicion de Logroño. esta el Original en el Volumen 16 de cartas particulares del Consejo a fojas 117.’ Ialt 31 paragraffer. – 21. (Bl. 126v–133v) *En el pleyto de Gaspar Gonzalez familiar del sancto officio con Manuel Dou^o, Padre de Manuel de Puga, estudiante* [. . .]. Dr. Ponte Andrade’s forsvarsskrift for inkvisitionsfamiliaren i Bayona, Gaspar González, hvori han hævder at denne har dræbt Manuel de Puga i selvforsvar. – 22. (Bl. 134r–160r) *Ritos y ceremonias Judaicas. Son las que se siguen.* ‘Los ynfrascriptos capitulos Y anotaciones declaran y contienen en si los ayunos, pasions y oraciones y principios dellas que los Hebreos tenian . . . asi como Nicolao de Lira glosó El biejo y nuebo testamentos. Fin’. – (Bl. 160v blankt). – 23. (Bl. 161r–170v) Udtalelse af dr. Gonzalo de Araujo i retssag mellem Don Alonso de Noboa og Lorenço Fariña. – 24. (Bl. 171r–175r) *El cura puede servir su beneficio por vicario* Med latinsk glosse, jf. nr. 19. – 25. (Bl. 175r–v) „Por parte del licenciado Salgado[. . .]“. Fragment, se neddenfor, nr. 27. – 26. (Bl. 175v–184r) *Instruccion Para El presidente y los oydores de camera Y los secretarios Que en ella han de asistir. El Rey.* ‘Por quanto auierendome parescido . . . no rresalte traerlos suspensos.’ – 27. (Bl. 184v–185v) ‘Por Parte del licenciado Salgado . . . o alçar el deposito saluo en todo la correccion de Vuestra merced. [Underkrevet:] El Licenciado Inocencio Salgado.’ Fragmentet nr. 25, dennegang skrevet til ende. – 28. (Bl. 185v–189v) To udtalelser fra dr. Julian de Cangas Antayo, den sidste dateret Santiago 5.7.1625, vedrørende om *el licenciado Gómez Correa Osorio de Sotomayor* har ret til at oppebære indtægten fra et præsteembede i Leirado (til 400 dukater) samtidig med, at han får løn som inkvisitor; samt to notater herom, det ene signeret: „Doctor Andrade“. – 29. (Bl. 190r–192r) Excerpt af fortalen til Fray Juan Carrillo: Segunda Parte [de Historia] de los Santos. [Zaragoza 1613]. – 30. (Bl. 192r–200r) Fray Antonio Abazelar’s „kvalifikation“ af to propositioner som inkvisitions-tribunalet har sendt ham til granskning. Udateret brev på latin. – Efterskrift 200r nederst på siden: „finis 2^a istius voluminis parti imponitur.“ – 31. (Bl. 200v–212r) Diverse notater og excerpter fra tribunalets brevbøger: a) *de los que fueron rreconciliados y despues dicen que lo fueron injustamente* (200v); – b) *Edicto del lugar donde se an de haçer las confesiones.* Slutten: „Dada en la Ynquisicion de Santiago a“, datoen mangler (201r); – c) *Carta acordada* af 3.5.1629 (201v); – d) *Cedula real* af 8.4.1533 (202r); – e) Excerpter fra tribunalets „Libro 1° y 2° de Cartas acordadas“ (203r); – f) *Cedulas reales* af 30.11.1513, 22.2.1603 og 15.9.1547 (205r); – (207v blankt) – g) Brev fra inkvisitionsrådet af 9.2.1566 med pavebrev af 6.2.1486 samt nogle notater (208r). – (Bl. 212v–220v blanke) – 32. (Bl. 221r–255r, heraf en del blanke) *Tabla.* ‘A. Acusado de muchos errores que le son probados y confiesa algunos y niega otros, folio 3,

columna 1 . . . . Y. Ynfieles o hereges que no son baptizados en que caso se proçede contra ellos, foja 48, columna 1'. Alfabetisk stikordsregister til hele håndskriftet. – (Bl. 255v–256v blanke).

Ann. Proveniens: Donationen 1824, nr. 67 (Adler s. 224). Titelblad + 256 bl. (190×140 mm), bl. 37 består af to sammenlignede blade. I samtidigt spansk helpergamentbind med stropper. På ryggen med Moldenhawers hånd: „ElCodigo de la Inquisicion“, en udvisket rygtitel „Officium matutinum“, angives at bindet oprindeligt har haft liturgisk indhold. Nr. 22 er udgivet som appendiks B i Seymour B. Liebman: *Los judios en México y América Central. Fe, Llamas, Inquisición*. Mexico City 1971, s. 418–445.

II. (NKS 128e 4°) [*Joseph de Ribera*:] „Origen y fundacion de las Inquisiciones de España.“ (17. årh.).

Titel: Origen y fundacion de las Inquisiciones de España. ‘El Sennor Rey Don Jayme el I. de Arragon . . . retiro Su Magestad al Conde, solo por dar gusto al Papa. [Herunder nederst til venstre:] Despues’.

Ann. Proveniens: Moldenhawer (Adler s. 249). 2 bl. (381×237 mm) + bl. 2–98 (234+188 mm, verso-siderne tomme). Afskrift på løse blade ved Moldenhawer og Tychsen. Nederst til venstre anføres som regel begyndelsesordet til den næste side. Heraf ses, at blad 2–8 er fejlagtigt nummereret og bør læses i ordenen 2, 4, 3, 6, 5, 8 og 7. På omslaget E. C. Werlauffs påskrift „Udtag af Aktstykker til den spanske Inquisitions Historie i det 15de til det 17de Aarhundrede, e. Collectaneis D. G. Moldenhaweri“. De to første blade med overskriften, som muliggjorde identification af teksten, har jeg fundet i NKS 218^d 2°, hvorfra de nu er flyttet til nærværende håndskrift. Om forlægget til Moldenhawers afskrift og om tilsvarende tekster se nedenfor, note 13–15.

III. (NKS 457^e 4°) *Kastiliens Råds betænkning vedrørende inkvisitionens jurisdiktion og privilegier 12.5.1696.*

Titel: Representacion / hecha a Su Magestad / por la junta de Com- / petencias. ‘Señor. El Real decreto en que Vuestra Magestad fue servido de ordenar la formacion de esta junta . . . V. M. mandara lo que fuere servido. Madrid 12 de Mayo de 1696. [herunder:] Madrid 8 de Diciembre de 1783’. Sidstnævnte dato angiver tidspunktet for afskriftens afslutning.

Ann. Proveniens: Moldenhawer (Adler s. 247). 62 bl. (236+190 mm), versosiderne tomme bortset fra sidste blad. Afskrift ved Tychsen og Moldenhawer, oprindeligt på løse ark. Bl. 49r–62r skiftes der i den oprindelige paginering over fra en sidenummerering til en nummerering med to tal i margen på hver side med rækkefølgen: 50, 52; 51, 53; 54, 56; o.s.v. indtil 77. Den mærkelige skiften mellem lige og ulige tal skal rimeligvis forklares ved den Moldenhawer-Tychsenske kopieringsmetode (se s. 123 ovenfor). Indbundet i brunmarmorert helpapirbind og forsynet med Kgl. Bibl.s titelmærkat fra først i

1800-tallet. Øverst bl. 1r findes en tilføjelse med Moldenhawers hånd: „Cf. die Abdruck im 1 Band 2[?] Discursos varios“, men desværre har jeg ikke kunnet gennemskue denne henvisning. Om forlægget til Moldenhawers afskrift se note 16 nedenfor.

IV. (NKS 464 4°) *Blandingshåndskrift fra midten af det 18. århundrede.*

1. (3 blanke blade + titelbl. + bl. 1r-23v) *Titel:* [Inkvisitionens våben: Kors, olivengren og sværd; herunder:] *Relacion del Auto / General que se celebró / en la Noble Villa de Valladolid / Domingo de la santissima trinidad / a 21 de Mayo de 1559 / Por los Señores Inquisidores / de los Reinos de Castilla / y Leon que Residen / en esta dicha Villa.* [Herunder: ornament med blomst]. ‘Lo primero se mandó hacer, y se hizo vn cadahalso . . . los demas sin herrezuelo dieron muestras de Contrizion.’ – 2. (Bl. 23v-31v) *Lo que el Doctor Agustin de Cazalla hizo y Dijo Desde que le dijeron que estava sentenziado, a ser quemado, hasta que Espiró, asi En la carzel, como En el Cadahalso, como por El Camino, quando le llevaron á quemar.* ‘De lo que puedo dar Testimonio . . . hasta que fuese Difuntto no le dejase.’ [Herunder: ornament med blomst og stjerner]. Fray Antonio de Carrera’s beretning til generalinkvisitoren om dr. Agustin Cazalla’s sidste timer ved autodafeen 21.5.1559. – 3. (Bl. 32r-58v) *Titel:* [Olivengren, kors og sværd, herunder:] *Auto Segundo / Que se zelebro en la misma Villa de / Valladolid, Domingo 8 de octtubre / año de 1559, por los muy Reverendos Señores / Ynquisidores que Residen en la / dicha Villa de Valladolid* [Herunder: ornamentlinje]. ‘Hizose el presente autto en la Plaza Mayor de San Francisco . . . y asi acabaron sus Dias, ttodos.’ [Herunder: stjerneornament]. – 4. (Bl. 59r-62r) *Titel:* [Stjerne, herunder:] *Autto Particular de Fee / que la Ynquisizion de Cuenca, / Celebro el Dia 14 de Henero / de 1725 en el Conuento / de San Pablo orden de Pre- / dicadores de dicha Ziudad.* ‘Relajados en estatua. 1° Gaspar Pachego Difuntto . . . por tiempo de 10 años veintte Leguas en conttorno [herunder: ornament med linjer og stjerner].’ – 5. (Bl. 62v-74r) *Dudas Politicas theologicas, que Consulttan los señores de España, y sus m^{res} Ministros a las Vniuersidades de Salamanca y Alcalá, en el estado, en que oy se halla, la Monarchia.* [Herunder: ornament]. ‘1^a. Si pueda la Reyna fiar su conziencia en vn hombre, que con escandalo publico esta obrando . . . para maior servizio de Dios y bien de la Monarquía.’ [Herunder: ornament af ruder og stjerner]. I anledning af enkedronning Mariana de Austria’s beslutning om at gøre sin skriftefader, den tyske jesuit Juan Everardo Nichard, til generalinkvisitor. Teksten udateret, men må stamme fra tiden mellem 17.9.1665, hvor Filip 4. og den forrige generalinkvisitor døde på samme dag, og 15.10.1666, hvor Nichard udnævntes. – 6. (Bl. 74v-78r) *Varias notizias Curiosas.* Vedrører Spaniens historie i 16. årh.; inkvisitionen uvedkommende. – 7. (Bl. 78r-85r) *Treze Articulos, que se ajusttaron en la Paz de Castilla con Portugal el dia 13 de febrero de 1668, son los siguientes.* Inkvisitionen uvedkommende. – 8. (Bl. 85v-119r). *Tizon de España.* ‘Alguna

partte de lo que escriuio el Cardenal Don Francisco Mendoza y Bobadilla, Arzobispo de Burgos, de algunos linajes de España . . . que fue Rabino en su Ley y se boluio a Dios Verdadero. [Herunder: stjerne- og bucornament]'. – (Bl. 119v blankt) – 9. (Bl. 120r–126r) ✠ *Razon del Papel que dio á Su Magestad el Duque de Medina Sidonia [. . .] pidiendole Perdon de su Traizion, y [. . .] el Perdon que Su Magestad hizo [. . .] en 22 de Septiembre de 1641 [. . .] con [. . .] Testimonio que da de ello el Protonotario de Aragon Don Geronimo de Villanueva*. Inkquisitionen uvedkommende. – 10. (Bl. 126r–132r) En række udtog og efterretninger om processen mod hertugen af Hajar, Rodrigo de Silva og konsorter i den aragonesiske sammensværgelse 1648. Inkquisitionen uvedkommende. – (Bl. 132v–134v blanke) – 11. (Bl. 135r–139r) ✠ *Logroño y Noviembre 19 de 1743*. 'Los auttos de fee, que ha celebrado el Santto tribunal de la Inquisizion en esta Ziudad, esttos dias proximos pasados, son en la Forma siguiente . . . vnos Atheisttas, Molinisttas, y Apostattas de Nuestra Santa Fee Catholica.' Autodafé med Madre Águeda og hendes medskyldige, jf. nr. XIII.27. – (Bl. 139v blankt) – 12. (Bl. 140r–141r) *Titel: [Blomsterornament, herunder:] TABLA DE LAS COSAS / notables, que se incluyen / en este Libro [herunder: linjeornament med stjerner og sole]*. 'Relazion del Autto General . . . Comprehendidos los frayles y Monjas . . . [sidetal mangler]'. Indholdsfortegnelse til hele manuskriptet.

Anm. Proveniens: usikker, men antagelig Moldenhawer (Adler s. 249). 3 unnummerede blade (egl. 4 men det første klistret til forperm) + titelbl. + 145 bl. (209 × 147 mm). Samme hånd gennem hele manuskriptet bortset fra nogle rettelser og tilføjelser, f.eks. bl. 38r, 42r, 50r. Synes skrevet i midten af 1700-tallet. I samtidigt, spansk helpergamentbind med stropper. På ryggen „I I“.

V. (NKS 465 4°) *Beretning om processen mod nonnen Magdalena de la Cruz dømt i Cordoba 1546*.

Titel: ✠ / Sucesso / De Magdalena de la Cruz, / Monja profesa del Monasterio / de Santa Ysabel de los Angeles, / de la Orden de Santa Clara, y / natural de la Villa de Aguilar. / Y su sentencia dada por el santo / Tribunal de la Ynquisicion / de Cordova en 3. de Mayo / de 1546. 'Visto por Nos los Ynquisidores . . . lo qual paso ante el Notario del Secreto de este Santo Oficio que firmo su nombre [underskrevet:] Juan Castellon. Sacose este processo de uno, que tenía el Lizenciado Copones, Ynquisidor de la Santa Ynquisicion, residente en Sevilla. Fin'.

Anm. Proveniens: Donationen 1824, nr. 82 (Adler s. 226). 125 bl. (200 × 145 mm). Skriftklummen omgivet af stregrammer på 155 × 100 mm. Afskrift efter håndskriften at dømme fra ca. 1700. Hellæderbind (samtidigt?) med guldornamenterede kanter og ryg. I rødt titelfelt: „SUCC / DE MG / DE LA / CRUZ“. Om tilsvarende håndskrifter se note 102 nedenfor.

VI. (NKS 192 2°) *Beretning om processen mod Carlos 2.s skriftefader Froilán Díaz (1698-1704).*

Titel: ✠ / Relazion / De la Causa / Que se fulminó / Por el Ynquisidor General, / Obispo de Segovia, / Al Muy Reverendo Padre Maestro / Fray Froylan Diaz, / Del orden de Predicadores, / Confesor del señor Rey / Don Carlos 2°. / [Ornament]. '✠ Ocupaba el Confesionario del Señor Carlos segundo . . . y dejandole restituido a ella se tomó por testimonio este acto, con que se termino este gran negociado'.

Ann. Proveniens: Donationen 1820, nr. 18 (Adler s. 191). 2 bl. + bl. 1-153 (304 × 205 mm). Afskrift fra midten af 1700-tallet at dømme efter håndskriften. Sort helpapirbind (samtidigt?) med hvide og lilla prikker. I grønt titelfelt på ryggen: „Causa / del M. / Froilan“. Indholdet svarer til bind I s. 3-230 af den nedenfor i note 103 omtalte udgave efter et tilsvarende håndskrift.

VII. (NKS 193 2°) *Kastiliens Råds betænkninger i forbindelse med processen mod Froilán Díaz (1703-1704), I-II.*

I. (Titelbl.) *Titel:* ✠ / Consultas / Del Real y supremo Consejo de / Castillas, / Dadas al Rey / sobre / La Causa del Maestro Fray / Froylan Diaz, Confesor, que / fue del señor don Carlos 2°. - 1. (Bl. 1r-63v) *Titel:* ✠ / Consultta / Que en 13 de Septtiembre del / año de 1703 hizo al Rey don Phe- / lipe Quintto vna Junta forma- / da en la Posada del Govern- / dor del Consejo de Castilla [Fray Manuel Arias, Arzobispo de Sevilla] / en vista de lo sucedido con / el Maesttro Fray Froy- / lan Diaz, y ottros / asumpt- / tos. 'Señor. Vuesttra Magesttad ha sido servido de remittir al Arzobispo Governador del Consejo, vna consultta de la Suprema Ynquisicion de 18 de Julio de 1703 . . . como Don Mattheo Lopez Dicasttrillo[?] eran Asesores del Consejo de Ynquisicion.' *Consulta* dateret Madrid 13.9.1703, hvorefter kort note. - 2. (Bl. 64r-93v) *Titel:* ✠ / Otra Consultta del Real / Consejo de Casttilla / hecha / Al Señor Rey don Phe- / lipe Quintto / Sobre / Los procedimientos del Ynquisi- / dor General, el Señor Mendo- / za Obispo de Segovia / Contra / El Reverendisimo Padre Maestro Froylan / Diaz, Con- / fesor de su Magestad. '✠ Notta. Estta Consultta ha sido litteralmente copiada de su Original, lo que no ha sucedido con la antecedente, aun que fue copiada de vn buen traslado. [Dobbeltlinje] Señor. Por decreto de Vuesttra Magesttad de veintte y quattro de Diciembre de 1703 se digno de mandar reconocer las consultas hechas por el Consejo de la Ynquisicion . . . Estte es el parecer del Consejo, que en ttodo se sugetta a la mas alta, y soberana providencia de Vuestra Magestad [Dobbeltlinje].' Udateret.

II. (Bl. 1) *Titel:* ✠ / Votos singulares / Que de Real orden / Del Señor Rey / Don Felipe Quinto, / se dieron en la Causa / Del Maestro Fray Froylan Diaz, / Confesor, que fue del señor Rey / Don Carlos 2° / [Linje] / Y las Notas, / Que al Papel del Fiscal de la Ynquisicion / Don Juan Fernando de

Frias / Que Escribió / Contra el dicho Padre Maestro Fray Froilan Diaz: / Puso / El Muy Reverendo Padre Perez Monge Ba- / silio Cathedratico de Salamanca et cetera. - 1. (Bl. 2r-33r) Voteringer i forbindelse med den under I. 2 omtalte udaterede betænkning: *Voto primero. Lo dio Doctor Don Diego de la Serna* (2r); *Respuesta Del Consejo a este Voto* (3r); *Voto segundo. Dado por el Marques de Andia* (5r) Dateret Madrid, 8.1.1704; *Respuesta del Consejo a este Voto* (11v); *Voto Terzero. De Don Garcia de Araciel* (14v); *Respuesta del consejo a este Voto* (21v) Dateret Madrid, 21.1.1704. - 2. (Bl. 33v-138r) *Titel: Notas / Que el Padre Perez, / Monje Basilio, / Cathedratico de Salamanca, / Puso / Al Escrito / Del Fiscal del Consejo de Ynqui- / sicion Don Juan Fernando de Frias / sobre / La Causa seguida por el Maleficio / que se dijo haver dado al señor Rey / Don Carlos 2º / [Linje].* Paragraf 1-117 af fiskalens anklage citeres og kritiseres succesivt i Padre Pérez' note 1-116. Til fiskalens paragraf 117 svarer Pérez' afsluttende „Juicio que haze el Autor de las Notas del Papel de este fiscal.“ (136r-138r). - (Bl. 138v blankt).

Ann. Proveniens: Donationen 1820, nr. 19 (Adler s. 191). 1 bl. + bl. 1-93 + bl. 1-138 (317 × 218 mm). Afskrift fra midten af 1700-tallet efter håndskriften at dømme. Sort helpapirbind (samtidigt?) med hvide og lilla prikker, af samme slags som det ved nr. VI anvendte. I grønt titelfelt på ryggen: „Consultas / sobre la / Causa de / Froilan“. Bortset fra afsnittet I.1 er hele teksten at finde i bind II af den nedenfor i note 103 omtalte udgave efter et tilsvarende manuskript.

VIII. (NKS 213 2º) *Inkquisitionleksikon fra 17.-18. århundrede, de håndskrevne dele af Codex Moldenhawerianus (s. 141 ovenfor).*

1. (Bl. 58r-61r) *Ynstrucciones que se leen al Prinzipio de cada año en los Tribunales de Ynquisizion presentes sus Ministros, para mayor obseruanzia de ellas.* 'Primera- mente que los Inquisidores . . . en caso de contravenzion. Luego a de Leerse la Carta acordada que ordena el Secreto, cuia Copia se alla a folio 346 de este Libro.' Omtalte *carta acordada* „Sobre el Secreto“ findes bl. 346r-347v, hvilket er bevis for, at de to fragmenter hører sammen, jf. nr. 6.b nedenfor. - (Bl. 61v blankt) - 2. (Bl. 102r-307v) *Titel: BREVE RESVMEN / DE LAS CARTAS ACORDADAS, / ANTIGVAS Y MODERNAS / DISPVESTO / POP [les: POR] ABECEDARIO.* Leksikon over inkquisitionens love og forordninger. Første artikel „Abezedarios“, sidste artikel „Xptianos [ç: Christianos] nuevos“. - 3. (Bl. 308r-v) Udtog af brev fra Fray Bernardo de Fresneda til inkvisitionsrådet, dateret Durlan(?) 26.8.1558. Brevet angives at findes i „Libro 4º de Zedulas Reales“, nu i AHN Inq. Lib. 245. - 4. (Bl. 309r-v) *Sobre Cumplimento de [cartas] acordadas* 'En la Execuzion . . . prozediese conforme a la General.' - (Bl. 310r-312v blanke) - 5. (Bl. 313r-341r) *Titel: ADDICIONES / A LAS CARTAS ACORDADAS / CON / ANNOTACIONES MVI VTILES / PARA LA PRACTICA.* Leksikon over inkquisitionens love og forordninger. Supplement til det under nr. 2 anførte. Første artikel „Absente“, sidste artikel „Votos“. - (Bl. 341v-343v

blanke) – 6. (Bl. 344r–356r) *Titel*: ESPECIALES / CARTAS ACORDADAS / SOBRE / PARTICVLARES CASOS. Diverse inkvisitionspapirer: a) Notat vedrørende pavebrev fra Paulo V af 29.11.1607 (og trykt kopi dateret 29.11.1606), som angives at findes i „Secretaría de Aragón“; nu i AHN, Sección de Códices y Cartularios Lib. 4 og 120 (345r) – b) *Carta acordada* af 26.2.1607, hvortil der gives krydshenvisning bl. 61r ovenfor (346r); – c) *Carta acordada* af 28.11.1612 (348r); – (348v blankt) – d) *Carta acordada* af 24.4.1623 (349r); – (350v blankt) – e) *Carta acordada* af 7.8.1662 (351r); – f) *Carta acordada* af 20.6.1713 (351ar); – (351av blankt) – g) Udateret *carta acordada*. ‘A vn reo en el tormento, presentes el señor Don Gonzalo Bravo, Señor Bado y Señor Vitoria, le hicieron algunas preguntas . . . y el Consejo no hizo otro algun reparo.’ (351br); – (351bv blankt) – h) *Carta acordada* af 8.4.1713 (351cr); – (351cv–352v blankt) – i) Brev fra inkvisitionsrådet til uangivet provintribunal. ‘El Inquisidor Don Juan Marin de Rodezno Estando en ese tribunal Escriuió vna carta al señor Don Francisco de Lara en 25 de Abril del año de 1672 acerca de las dudas que se ofrezian sobre la inteligencia de la Instruccion 44 . . . Madrid a 15 de Septiembre de 1674. [Underskrevet:] Señores Cau^o, Villegas, Ayala, Brabo.’ (353r); – (353v blankt. 354 mgl., eller tallet oversprunget) – j) *Carta acordada* af 11.10.1725 (355r). – (Bl. 356v–360v blankt) – 7. (Bl. 361r–390r) *Titel*: ADVERTENCIAS / SOBRE / DELACIONES, DECLARACIONES, Y SVS RATIFICACIONES CON / LAS RESPECTIVAS CONDVCENTES / REPREGVNTAS. Procedureformularer ordnet efter de konkrete tilfælde og forbrydelsens karakter: *Delacion Expontanea* (362r); *Examen de complice de la anterior delacion* (363r); – (364v blankt) – *Fallestitel til de følgende overskrifter*: Instruccion para examinar los reos spontaneos que ocurrieren a delatarse En el santo Oficio, y preguntas que respectivamente deberan hacerseles. [Herunder:] *Herejes* (365r); – (368v blankt) – *Herejes Lutheranos, Calvinistas, y de otras sectas, quando se delatan spontaneos* (369r); – (370v blankt) – *Apostatas Renegados spontaneos* (371r); *Christianos Catholicos Hereges Apostatas* (373r); *Judaizantes y Herejes* (374r); *Judios, Moros, e infieles no baptizados* (375r); – (376v blankt) – *Expontaneos de Polygamia* (377r); *Reos Testificados de Poligamia* (378r); – a) En fire siders trykt vejledning (inddelt § 1–18) for inkvisitionskommissærer, som foretager vidneafhøringer i hekkesager. *Titel*: [Træsnit med inkvisitionens våben og valgsprog: „EXVRGE DOMINE IVDICA CAVSAM TVAM“ med spejlvendte bogstaver; derunder:] INSTRVCCION QVE HAN / DE GVARDAR LOS COMISSARIOS DEL SANTO / Oficio en las declaraciones, y testificaciones que resibieren / tocantes al crimen de Brugeria.‘ (L)O PRIMERO, Que las personas que vinieren de su voluntad . . . con toda breuedad Sopena de excomunion.’ Uden sted og år, men sandsynligvis trykt i Logroño først i 1600-tallet; jf. note 115 nedenfor. – Procedureformularer fortsat: *Hechizeros y Hechizeras* (381r); *Zahuries* (382r); *Ensalmaadores y Encantadores* (383r); *Saludadores* (384r); *Gitanas* (384v); *Celebrante no sacerdote, spontaneo, o delatado* (385r); *Solicitantes en el sacramento de la Penitencia* (386r); – (388v blankt) – *Audiencia de hacienda quando ai secresto de bienes* (389r). – (Bl.

390v-391v blanke). - 8. (Bl. 392r-428v) *Titel*: ANNOTACIONES PARA DESEMPEÑO DE / LO CORRESPONDIENTE / AL OFICIO FISCAL. Forskrifter og procedure-formularer for inkquisitionstribunalets anklager: § 1-17: *Advertenzias para el fiscal, y Despacho del Santo Ofizio* (393r-397v); § 18-32: *Ynformaciones de Limpieza* (398r-401v); *Genealogia encontrada por lo que Deponen Testigos ha de ajustarse en el Santto Ofizio con los Papeles y lugares Topicos que ay en el Secretto, y para ello Observarse lo Siguiente*, § 1-15 (402r-404v); Andre forskrifter, uden overskrift. 'Reconozidos los Libros . . . Conforme a la nobisima Bula de Gregorio XV' (405r-409r). - (409v-410v blanke) - Herefter forskrifter for de konkrete tilfælde: *Para proceder contra memoria y fama de reo difunto ha de observarse* (411r); *Clamosa contra memoria de reo difunto* (411r); *Clamosa contra memoria y fama de reo que muere en carceles secretas* (412r); - (413 blankt) - *Clamosa contra Judai-zante y hereje formal* (414r); *Contra revocante* (415r); *Clamosa contra hereje iluso adivino de cosas ocultas, blasfemo y hechizero* (416r); *Para adivino* (417r); *Para blasfemo* (417r); *Para Brujas adivinas y curanderas* (417r); *Clamosa contra hechizera y curandera* (417v); *Clamosa para causas de duplici matrimonio* (418r); *Clamosa contra testigo falso para contraer segundo matrimonio* (419r); *Clamosa contra clerigo que se casa* (420r); *Clamosa contra el que dice Misa, y confiesa sin estar ordenado, o estandolo celebra mas de vna diariamente careciendo de motibo* (421r); *Clamosa contra proposiciones* (422r); *Clamosa contra solicitante ad turpia con mala doctrina, o proposiciones* (423r); - (424v blankt) - *Clamosa contra solicitante solamente* (425r); *Contra delito de honor de oficio* (426r); *Contra Moro* (427r); - (427v blankt) - *Contra Renegado* (428r-v). - (Bl. 429-431 blanke).

Ann. Omtalt Adler s. 249. Proveniensi: Moldenhawer, jf. ovenfor s. 140 ff. Bl. 58-61 og 102-431, samt mellem 351 og 352 tre indskudte blade 351a-c (298 x 210 mm) af manuskriptbind, hvoraf der i ryggen endnu er rester af syning (ved den 22., 63., 151., 242. og 275. mm målt fra oven). Fragmentet bl. 58-61 og bl. 431 har jeg fundet i NKS 218^d 2° (nedenfor nr. XIII), hvorfra det nu er flyttet til nærværende kapsel. Bl. 102r har blyantsnotater med Lea's hånd. Ved bl. 205 et løst blad med udtog vedrørende inkquisitionen i Cordoba. Om Lea's udnyttelse af håndskriftet, se nedenfor note 112.

IX. (NKS 214 2°) *Inkvisitionspapirer fra det 16. og 17. århundrede.*

1. (Bl. 1r-11v) *Titel*: ✠ / *Algunas Cedula Reales en fauor / del santo oficio de la Inquisicion. Kongebreve*: a) 9.12.1579 „al Virrey de Valencia“ (2r); - b) 21.3.1499 (2r); - c) 16.6.1546 med arkiveringspåskriften: „Prouicion Real por la qual restaura el Rey [. . .] a la Inquisicion de Sicilia [. . .]“ (3r); - d) 13.1.1557 *Bando que mando publicar el Rey Philipe 2° para que saliesen los españoles de Roma en tiempo de Paulo iij* (5r); - (6v blankt) - e) 27.9.1561 *Del Rey don Filipe 2° para el Alcalde Palomares [. . .] que suelten Al alguacil de la Inquisicion* (7r); - f) 29.3.1590 *De su Magestad Al Conde de Alba sobre la prision de los Consultores de la Inquisicion de Sicilia* (8r); - g) 13.11.1563 *Carta que Su Magestad escribio al obispo de Auila para que mande tener Cuidado con su dioces [sic]* (9r); - h) 7.5.1578 „al Emuaxador de Roma“ (10r) og 7.5.1578 „al Virrey de Cer-

deña“ (10v) med fælles arkiveringspåskrift: „Para que no se apele de la Inquisicion a Roma. Cartas del Rey“ (11v). – (Bl. 12–15 blanke) – 2. (Bl. 16r–29r). Diverse inquisitionspapirer: – a) Pavebrev 1.4.1569 *Constitucion de [. . .] Pio Papa quinto contra los que offenden al estado, Personas y bienes del oficio de la Inquisicion [. . .]* (16r); – (19–21 blanke) – b) *Juramento para aucto y para quando se lee el edito de la fee* ‘Alcen todos las manos . . . Digan todos Amen.’ (22r); – (22v blankt) – c) *Edicto de fē* fra inquisitionstribunalet på Sardinien, udateret [17. århundrede]. ‘Nos los Inquisidores . . . se manda publicar oy.’ (23r–29r). – (Bl. 29v blankt) – 3. (Bl. 30r–37v) Latinske pavebreve med spansk overskrift: – a) Pius IV 15.4.1561 *Solicitantes in actu confessionis* (30r); – (31r–v blankt, bortset fra arkiveringspåskrift) – b) Gregorius XIII 22.9.1576. *Para que se entienda que Por Virtud de la Bulla de la Cruzada no se puede absolber del crimen de la heregia* (32r); – (32v blankt) – c) Alexander VI 26.5.1503 *Para que la Pena de carzel perpetua se pueda comutar en Galeras* (33r); – d) Rom udateret *Copia Literarum Sacre Congregationis Missarum Illustrissimo Cardinali Toletano* (34r); – e) Clemens VIII 1593 med arkiveringspåskriften bl. 38v: „Brebe de su Santidad sobre la Causa de Melchior Coso, Cometido al Arzobispo de Oristan“ (35r–v); – f) Pius IV 16.4.1561 *Para que los que solicitan en el Acto de la confision a sus hijas de confesion para actos turpes y deshonestos se castigue en la Inquisicion* (36r); – g) Pius V 6.8.1574 *Declaracion de que el delicto de administrar sacramentos sin ser ordenados toca al santo Oficio* (37r–v). – (Bl. 38–41 blanke, bortset fra arkiveringspåskrifter) – 4. (Bl. 42r–45r) – a) ‘✠ muy Illustres y Reverendisimos señores. El licenciado Alonso de la Peña, Promotor y abogado fiscal deste Santo Officio . . . como del consta ibid.’ Udateret memorandum [16. årh.?] fra anklageren ved et uangivet inkvisitionstribunal [Sicilien?] stilet til tribunalets inkvisitorer i anledning af, at en vis „doctor Blasco de Alagone“ [verdslig dommer?] har anmodet om kopi af inkvisitionens statutter, love og *cartas acordadas* („statutos, ynstruccionen y nueuas Refformas“), hvilket ifølge licentiat Peña må afslås. – (43v blankt) – b) Kladden til samme memorandum. – (Bl. 45v blankt).

Ann. Proveniensi: Donationen 1824, nr. 39 (Adler s. 216). 45 bl. (315 × 220 mm), oprindeligt i tre læg af dobbeltark: bl. 1–15, 16–31 og 32–45. Indbundet af Kgl. Bibl. i brunmarmoreret helpapirbind. I titelfelt med Frederik 8.s navnetræk: „Cedulas / EN FAUOR / de la Inquisicion“. 4.a er udgivet i Lea II s. 606–607.

X. (NKS 215 2°) *Melchor de Macanaz*: „Defensa critica de la Inquisicion.“ I-II (1734–36).

I. (1 bl., unummereret forblad med påskriften: „1ª parte“) – (Bl. 1r–184v)
Titel: ✠ / Defensa Critica de la Ynquisi- / cion, contra los principales ene- / migos, que / la han perseguido, y persiguen injusta- / mente. / En la qual se notan las Heregias, y / Scismas, que han causado los que se aparta- / ron de la verdadera Religion, y de la verdadera Yglesia; y que nuestra Ynquisicion /

es la mas justa, equitable, y mas conforme / a la piedad Religiosa, y a la Charidad / Christiana. / Confundense con sus propias razo- / nes à los Hereges Calvinistas, Lutheranos, / y otros, y no pocos catholicos enganados [sic] por / ellos, que con tanto orror, y con tan desen- / frenada furia, han convatido la Ynquisi- / cion desde el 13. siglo de la Yglesia hasta / oy dia; y se prueba como esta Ynquisicion / es la mas justa, y provechosa, y la mas con- / forme al Espiritu de la Yglesia, y del Ym- / perio, y Estados Catholicos, que toda ex- / pecie de Ynquisicion. / Parte 1^a. / Por / Don Melchor de Macanaz (1r-v); *Al Lector. Advertencia primera* (2r); - (3v blankt) - *Segunda advertencia Al Lector*. Med dateringen af I. del til 15.3.1734 (4r); Indholdsfortegnelse til I. dels 5 kapitler (6r-v); Den egentlige tekst (7r-184v): ✠ *Capitulo 1°. Los Autores que mas se han empeñado en dezir mal de la Ynquisicion [. . .]. 'Numero 1°. No comprehende mi cortedad, el verdadero motivo . . . y assi se incorporan nuevamente en la Yglesia, como miembros suyos. Asi suceda. Amen. [Ornament, herunder:] Fin de esta Primera parte.'*

II. (Bl. 1r-172v) *Titel: ✠ / Defensa Critica / de la Ynquisicion. / Contra / Sus principales Enemigos. / Parte 2^a. / Por / Don Melchor de Macanaz. Advertencia* (2r); Indholdsfortegnelse til II. dels 5 kapitler (3r-v); Den egentlige tekst (4r-172v): ✠ *Capitulo 1°. En el se vee lo que Didimo escribió [. . .]. '1. Las sectas Lutherana y Calvinista, fueron fecundissimas . . . como verdadero hijo de aquella [c: La Iglesia], y acerrimo defensor de esta [c: La Inquisición]. Don Melchor de Macanac [sic]. Fin de esta 2ª parte.'* 172v oplyses II. del at være afsluttet 26. 1. 1736.

Ann. Proveniens: Donationen 1824, nr. 40 (Adler s. 216). 1 bl. + bl. 1-184 + 1-172 (314 × 215 mm). I halvlæderbind (samtidigt?) med sort sidepapir med hvide og lilla prikker (af samme slags som det ved nr. VI og VII anvendte). På forbladets versoside med Lea's hånd: „El sabio y desagradable Macanaz en su inutil „Apologia de la Inquisicion . . .“ ha omitido la verdadera historia“. Llorente, Hist. Critic. Prolog.“ Teksten er formodentlig identisk med den efter et tilsvarende håndskrift foretagne udgave (note 104 nedenfor), som jeg ikke har kunnet benytte.

XI. (NKS 216 2°) *Betænkning fra Kastiliens Råd i anledning af et inkvisitionsedikt publiceret 9.8.1761.*

Titel: Consulta del Consejo de Castilla / en el asunto del Edicto de Ynquisicion / que se publicó en Madrid el dia 9. de Agosto / de 1761 ejecutada de Orden del Rey, y / en vista de los Documentos que de la / misma estan en el Expediente. / [Tredelt streg; herunder:] Señores del Consejo / pleno. [Herunder to spalter med navnene på Rådets 18 medlemmer:] Governador, Conde de Villanueva, Don Arias Campomanes [. . .] Don Thomas Maldonado. [Herunder:] Don Pedro Ric. 'En virtud de los antecedentes referidos . . . no le resta al Consejo otra cosa, que oir la resolucion a Vuestra Magestad que sera la mas oportuna, y acertada. Madrid y Octubre 30 de 1761. FIN.'

Ann. Proveniensi: Donationen 1824, nr. 38 (Adler s. 216). 106 bl. (313 × 216 mm). Indbundet af Kgl. Bibl. i brunmarmoreret papirhelbind som det ved nr. IX anvendte. I titelfelt på ryggen: „Consulta / DEL EDICTO / DE / INQUISICION / de 1763[sic]. / mss“. På bindets inderside blyantsnotat med Henry Charles Lea's hånd: „Royal Library at Copenhagen“. Fra dette håndskrift har Lea aftrykt et kongebrev fra Filip 5., dateret 28.3.1715 (bl. 83r-v), se Lea Chapters, appendiks II, s. 483-484.

XII. (NKS 218^c 2°) *Generalinkvisitor Fernando de Valdés' instruktioner af 2.9.1561.*

Titel: Instruções del Reverendisimo don Fernando / de Valdes, Arcobispo de Seuilla Inquisidor / General de España. 1561 años. '1. Primeramente quando los Inquisidores se juntaren a ver las testificaciones . . . dada en Madrid a dos dias del mes de Septiembre año del nacimiento de nuestro Sor Jesuchristo de 1561 años. [Herunder:] F. Hispalén. [Herunder:] Por mandado de su Illustrisima señoria Juan Martinez de Lassao'. § 1-81 og en efterskrift.

Ann. Proveniensi: Moldenhawer. Den alfabetiske katalogseddel skrevet med Werlauff's hånd. Ikke omtalt hos Adler. 12 bl. + 2 blanke bl. (298 × 213 mm). Indbundet i grøn marmoreret papirhelbind med Kgl. Bibl.s mærkat fra først i 1800-tallet. På bindets inderside en påskrift med Lea's hånd. Efter skriften at dømme stammer manuskriptet fra omkring 1600. Indholdet svarer bortset fra mindre tekstvarianter til optrykket af Valdés' instruktioner i *Copilación de las Instruções de Oficio de la sancta Inquisición*. (Madrid 1630) fol. 27r-38v, førsteudgaven 1576 (note 91 nedenfor) har jeg ikke haft lejlighed til at sammenligne med. Om vort manuskript er en afskrift efter en af de trykte udgaver (Vekené nr. 77, 133, 150) eller går tilbage til håndskreven overlevering af Valdés' instruktioner, får stå hen, indtil en kollationering kan finde sted.

XIII. (NKS 218^d 2°) *Løse papirer vedrørende den spanske inkvisition i det 15.-18. årh.*

1. Kopi af pavebrev af 11.2.1484. Innocencius VIII bekræfter i „Pontificatus nri. anno secundo (c: 1486) fray Tomás de Torquemadas titel som generalinkvisitor. Årstallet 1484 fejl for 1486 (1 dobbeltark, 300 × 216 mm).

2. Optegnelser af ukendt hånd vedrørende den franske inkvisition med kopier af latinske breve til Thomas Laurentius af 23.10.1535, 22.8.1536 (Pavebrev) og 8.3.1548 samt notater på fransk, bl. a. „Extrait des Registres du Conseil Privé du Roy“ vedrørende samme Thomas Laurentius (6 bl., 225 × 170 mm).

3. Kopi af to udaterede breve fra Dr. Martín Navarro Azpilcueta, erkebiskop Bartholomé de Carranza's forsvarer [1560erne]: – a) *Representacion que hizo al Señor Rey Don Phelipe segundo el Doctor Martin Azpilcueta en favor del Señor Arzobispo de Toledo hallandose procesado con orden de su Santidad, y de Su Magestad por el Tribunal de la santa y General Ynquisicion.* – b) *Carta del Dr. Martin Navarro Azpilcueta para un sobrino suyo, Cathedratico de Visperas en Salamanca sobre*

las cosas y causa del Arzobispo de Toledo Don Fray Bartholome de Carranza y Miranda. (6 bl., 331 × 223 mm, i sammensyede dobbeltark).

4. *Carta de Antonio Perez para su Magestad, y successos en Aragon con su yda o fuga.* Diverse kopier, bl.a. „Carta de la muger de Antonio Perez para su Magestad“, som er dateret Madrid 9.6.1580 (1 dobbeltark, 302 × 212 mm).

5. *Relacion de las Personas que salieron en el auto de la Fee que se celebro en la Inquisicion del Reyno de Sicilia en la Ciudad de Palermo a Primero del mes de Mayo de 1586 años, por los Inquisidores licenciados Peña y Correoneo.* Original *relación de causas* med redaktionelle tilføjelser og rettelser; bl. 8r begynder *Relacion de las causas que se an despachado [. . .] desde el auto pasado [. . .] a 15. de Agosto de 1584 hasta Primero de mayo de 1586 fuera de las del auto de arriua.* Ialt 36 sager (10 bl., 312 × 218 mm, i sammensyede dobbeltark).

6. Kopi af edikt af 3.12.1592 fra den romerske inkvisition vedrørende *solicitantes* (1 dobbeltark, 303 × 214 mm).

7. Kopi af pavebrev af 20.9.1605 (6 bl., 297 × 210 mm).

8. *Consulta sobre los Inquisidores de Logroño 1629.* Til kongen om jurisdiktions-spørgsmål (Bl. 125–130 (315 × 218 mm) fra manuskriptbind).

9. Brev til den spanske konge fra „El Maestro fray Juan del Castillo, procurador General y difinidor de la prouincia de mejico, del orden de predicadores y Calificador del Santo Officio“, vedrørende behovet for en biskop i Nuevo México. Brevet er udateret men årstallet 1635 forekommer (10 bl., 303 × 207 mm).

10. *De l'Inquisition.* 'C'est vn Tribunal etably par les Roix . . . ni qu'il se soit fait Religieux.' Udateret notat om den franske inkvisition, og om årsagerne til dens afskaffelse. Årstallet 1688 forekommer (1 dobbeltark, 167 × 114 mm).

11. *Decretum Feria quinta die Septima Decembris 1690.* Afskrift af trykt edikt fra den romerske inkvisition med fordømmelse af 31 *propositiones* (1 dobbeltark, 165 × 111 mm).

12. *Du jeudy 24 d'aoust 1690.* Fransk oversættelse af edikt fra den romerske inkvisition, på bagsiden arkiveringspåskrift: „Traduction de la Censure de la Cour de Rome Contre La These de Pont a Moutton Sur l'Amour de Dieu et sur le peché Philosophique.“ (4 bl., 228 × 160 mm i dobbeltark).

13. *Propositiones quas Romani Pontifices Alexander Septimus; Innocentius Vndecimus, et novissime Alexander Octabus in Sacra generali contra hereticam pravitatem congregatione damnarunt.* 45 + 65 + 2 + 12 kætterske meninger eller *propositiones* fordømt af forskellige paver. De senest fordømte *propositiones* udskrevet af pavebulle af 17.12.1690 og er identiske med de i nr. 11 nævnte, blot mangler *proposition* 13–31 (14 bl., 145 × 80 mm, sammensyede).

14. *Decretum Feria quinta, die 19 Augusti 1694.* Kopi af trykt edikt fra den romerske inkvisition mod valdenserne (1 dobbeltark, 217 × 168 mm).

15. *Feria v. die 19 Augusti 1694.* Kopi af ovennævnte edikt ledsaget af skrivelse på italiensk fra hertugen af Savoyen, Victor Amadeus 2.s generalprocurator

Rocca til Senatet i Torino (udateret) og senatets svar herpå, dateret 31.8.1694 og underskrevet Dolmazzo (4 bl., 212 × 157 mm).

16. *Transsumptum Decreti Sancte Inquisitionis Hispanæ*. 'Nos Inquisitoris apostolici . . . Datum in Regia domo Aliaferiæ Cæsaraugustanæ, die 19. Novembris, 1695.' (1 dobbeltark, 208 × 155 mm).

17. Kopi af samme edikt, i margen fransk note (1 dobbeltark, 207 × 153 mm).

18. ✠ *Copia Literarum quas S. C. Maiestas scripsit ad Catholicam Regis Hispaniarum super nupera Papebrochiorum damnatione ab Inquisitione Hispanica edita*. Slutning: „[. . .] Datum Viennæ 20 Januarii, 1696.“ (1 bl., 206 × 149 mm).

19. ✠ *Extrait d'une lettre de l'Empereur au Pape a l'occasion du decret de l'Inquisition d'Espagne contre les Bollandistes*. Brevet på latin og dateret Wien 20.1.1696 (1 bl., 205 × 157 mm).

20. ✠ *Decretum Feria iv. die 2. Junii 1700*. Afskrift af trykt edikt fra den romerske inkvisition (1 bl., 220 × 167 mm).

21. *Cedula real* vedrørende *visita de navios* i Peru og Nueva España 1713 med åben plads til datoen (1 bl., 302 × 220 mm).

22. *Cedula real* af 28.3.1715, hvormed Filip 5. genindsætter italieneren kardinal Francisco Judice som generalinkvisitor. Samme tekst som den i anm. til nr. XI omtalte, som Lea har udgivet (1 bl., 292 × 203 mm, synes skåret ud af manuskriptbd.).

23. *Consideraciones y noticias escritas de buena Mano en Vista de un papel de dudas en defensa de Don Melchor Macanaz*. Udateret, 17 paragraffer. Macanaz angives at være i Pau, hvilket lader os tidsfæste skrivelsen til efter 1715 (1 dobbeltark, 302 × 215 mm).

24. 'Los Autos de Fe que se an celebrado en los meses de Octubre y Noviembre deste año de 1743 an sido onze, en onze días muy interpolados . . . Dios tenga Misericordia de nosotros que ay aun mucho mal dentro de la Provincia.' Beretning om autodafeen i Logroño, hvor Madre Águeda og hendes medskyldige blev dømt; jf. IV.11 (6 bl., 333 × 220 mm, i et læg).

25. *Benedictus PP XIV*. Pavebrev af 31.7.1748 til den spanske generalinkvisitor om at slette kardinal Noris' værker af det spanske indeks over forbudte bøger (4 bl., 243 × 183 mm).

26. *Benedictus Papa XIV*. Samme pavebrev (2 bl., 303 × 208 mm).

27. *Contra vn Predicador*. Resumé af proces 1755 mod „cierto predicador, de los predicadores“ i Toledo for hans ytringer fra prædikestolen den 21.5.1755 (6 bl., 300 × 205 mm, i dobbeltark; nummeret på første bl. „188-“ og syningsrester kunne tyde på, at de stammer fra manuskriptbd.).

28. *Carta del Ilustrisimo Señor Arzobispo de Farsalia* [Manuel Quintano Bonifaz], *Inquisidor General al Ministro de Estado Don Ricardo Wal*. Dateret Madrid, 8.8.1761 (1 dobbeltark, 296 × 204 mm).

29. *Copia de Real Decreto de 28 de noviembre de 1761 en que se preuiene no se pase a publicar ni ovedecer ningun rescripto, Bulla o Carta Pontificia sin que primero pase por las manos de Su Magestad* (1 dobbeltark, 305 × 212 mm).

30. (Titelblad:) INFORME, QVE EL ILUSTRISIMO SEÑOR ARZOBIS- / PO DE FARSALIA INQUISIDOR GENERAL / DIÓ Á LA MAGESTAD DE CARLOS / III EN 8 DE MARZO DE 1763 [Herunder pennetegning af Inkquisitionens våben]. Manuel Quintano Bonifaz' rapport til kongen om inkvisitionsrådets og -tribunalernes oprindelse og funktioner (15 bl. + 1 blankt, 296 × 200 mm, med STEFANO i vandmærket; hæftet i marmoreret papiromslag).

31. Notater af ukendt hånd på tysk om den spanske inkquisition. Bl.a. en tysk oversættelse af *Cedula real* af 16.6.1768 (2 dobbeltark, 201 × 158 mm).

32. Breve og aktstykker vedrørende fangen Pascual Gascon og hans udlevering fra de verdslige myndigheder til inkquisitionen 1770: – a) Originalt brev fra Manuel de Roda til Conde de Aranda, dateret San Lorenzo 29.11.1770 (1 dobbeltark, 212 × 152 mm); – b) Kladder til brev fra Conde de Aranda til Manuel de Roda, dateret Madrid, 5.11.1770. Da hele Manuel de Rodas brev „a“ citeres i Conde de Arandas svar „b“, må en af datoerne være forkert (1 dobbeltark, 302 × 210 mm); – c) Kopi af brev 30.11.1770 fra Don Phelipe Soler Bargallo, „Ministro de Su Magestad y su Alcalde de Casa“ til generalinkvisitoren, Manuel Quintano; og generalinkvisitorens svar til Phelipe Soler, dateret Madrid, 2.12.1770 (1 dobbeltark, 300 × 210 mm); – d) Beediget udskrift af Pascual Gascon's proces for de verdslige myndigheder, underskrevet Salvador Lopez de Santtana (1 dobbeltark, 313 × 219 mm, på originalt stempelpapir); – e) *Disceptatio super crimine Heresis*. Don Phelipe Soler Bargallo om fangen Pascual Gascon, der foruden mord og tyveri er sigtet for sodomi, homoseksualitet og sakrilegium. Sagreferat på spansk efterfulgt af latinsk *Discursus Juridicus*, der argumenterer imod at fangen udleveres til inkquisitionen; dateret „Matriti, Die 4 Decembris Anno 1770“ (8 bl., 303 × 210 mm).

33. *Breve Razon de la Causa y Sentencia dada por el Santo Tribunal de la Inquisicion de Cortte a Don Pablo Olavide, Natural de Lima* [. . .]. 'Este Reo dividio su vida en tres Epocas . . . salio todo el concurso a las doce y quarto.' Udateret, men hans autodafé fandt iflg. Lea (IV s. 310) sted den 24.11.1778 (4 bl., 301 × 212 mm).

34. CARTA que escribió Olavide desde su Casa de penitencia a uno que habia sido su Criado. 'Amigo Carlos: he recibido tu Carta . . . quedate con Dios y manda a tu Servidor = Olavide = Marzo 7. de 79.' (1 dobbeltark, 211 × 148 mm).

35. *Le 9. de May 1784 le Tribunal de la Ste Inquisition a conduit au convent de St. Dominique les Criminels Manuel Ignacio Rodriguez, Juliana Lopez et Angela Barreiro* [. . .]. Fransk relation om autodafé i Madrid med tre personer anklagede for trolddom og djævelpagt og for handel med magisk elskovspulver (1 bl., 302 × 204 mm).

36. *Traduction de l'edit publié par le St Office*. Fransk oversættelse af edikt offentliggjort af den spanske inkquisition i 1789 med forbud mod 39 bøger (4 bl., 228 × 189 mm, sammensyede).

37. *Memorial* til den spanske konge fra „Fray Luis de Miranda, Lector

Jubilado en el Convento de San Francisco de Salamanca, Provincial que ha sido de la Provincia de Santiago y Consultor del Santo Oficio“. Indeholder forslag til forbedring af landets økonomi og bøndernes kår. Udateret, første halvdel af 1600-tallet? (6 bl., 302 × 212 mm).

38. *Copia de una Carta escrita al Obispo de Marsella, traducida de Franzes en Castellano*. Udateret, skriveren omtaler sig selv som „anciano jubilado“, og nævner Pius XIV's henvendelse til den spanske generalinkvisitor om at slette Noris' værker af indekset over forbudte bøger, jf. ovenfor nr. 25, fra midten af 1700-tallet (1 dobbeltark, 301 × 210 mm).

39. ✠ *Instruccion Del Consejo de Ordenes para los Informantes de Auitos*. Indledning og 10 paragraffers instruktion til eksamination af vidner om *limpieza de sangre* (jf. ovenfor s. 144). Udateret 1600-talsskrift (4 bl., 307 × 209 mm).

40. Fragment af *Abecedario*. Indholdet svarer til vort håndskrift VIII bl. 302r–306v „Instruccion de Visitadores“ § 18–20, „Visitas de Cortesia“ § 1–9 og „Votos“ § 1–13 (2 bl. skåret ud af manuskript, 300 × 220 mm).

41. Fragment af autodafé-beskrivelse: 'Para conocerse tien en muchas señas . . . salio solo el Judio a reciuir los doscientos [azotes], y la grita de los muchachos etc^a.' Toledo- eller Madridinkquisitionen i 1700-tallet. Blandt de anklagede nævnes skolelæreren Agustín Lucero, der renses for en falsk anklage for jødedom og optræder ved autodaféen med palme i hånden (1 dobbeltark, 198 × 146 mm).

42. Moldenhawers notater og forarbejder til en spansk inkvisitionshistorie. Et par kildekrifter kopieret af Tyachsen (ca. 100 bl. af forskelligt format).

43. Fragmenter af en afskrift af „El Siglo Ilustrado“ (52 bl., 308 × 215 mm, i 5 læg).

Ann. Om proveniensen foreligger intet i Kgl. Bibl.s arkiv (jf. Adler s. 249). En mindre del af samlingen lader sig med sikkerhed henføre til Moldenhawer, og resten stammer sandsynligvis også fra ham, selvom det ikke kan udelukkes, at biblioteket har lagt enkelte senere tilkomne sager ind i denne samling af blandede inkvisitionspapirer. Adler beskriver 1918 to forskellige samlinger NKS 218^b og 218^d, men siden er 218^b lagt ind i 218^d. Da jeg så samlingen første gang i 1968, lå indholdet i en temmelig tilfældig orden, hvorfor jeg lagde det hele kronologisk.

NOTER

Følgende forkortelser er anvendt:

Adler = Ada Adler: D. G. Moldenhawer og hans Haandskriftsamling. 1917.

AHN = Archivo Histórico Nacional, Madrid.

BM = British Museum (nu British Library), London.

BN = Biblioteca Nacional, Madrid. Håndskrift nr. 1–3026 er beskrevet i *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Nacional, Madrid 1953 ff. I–IX*; se også Roca.

- DHE = German Bleiberg (ed.): *Diccionario de Historia de España*. 2. udg. Madrid 1969 I-III.
- Donationen 1820 = KB's arkiv, F 3, Moldenhawers donation 1820 (jf. note 116).
- Donationen 1824 = KB's arkiv, E 82, Den Moldenhawerske Donation 1824, nr. 7.
- Gigas 1904 = Emil Gigas: Spanien omkring 1789. Kulturhistoriske Fragmenter efter D. G. Moldenhawers Rejsedagbøger. 1904.
- Gigas 1907 = Emil Gigas: En theologisk Professors diplomatiske Mission, i: *Historisk Tidsskrift* 8.R.I (1907) s. 185-253, II (1909) s. 264-72.
- KB = Det kongelige Bibliotek.
- Lea = H. C. Lea: *A History of the Inquisition of Spain*. New York 1906-7 I-IV (fotografisk genoptryk New York 1966).
- Lea Chapters = H. C. Lea: *Chapters from the Religious History of Spain connected with the Inquisition*. Philadelphia 1890.
- M. = Moldenhawer.
- Münter = Frederik Münter. *Et Mindeskrift*. 1925-44 I-VII.
- NKS = Ny kongelig Samling, oprettet ca. 1830.
- Palau = Antonio Palau y Dulcet: *Manual del Libro Hispanoamericano*. 2. udg. Barcelona 1948 ff. I-XXI.
- Roca = Pedro Roca: *Catálogo de los manuscritos que pertenecieron a D. Pascual de Gayangos existentes hoy en la Biblioteca Nacional*. Madrid 1904; jf. de aktuelle manuskriptsignaturer i G. Fink-Errera: *Cronique a propos des bibliothèques d'Espagne*. *Tables de concordance*, i: *Scriptorium* XIII (1959) s. 98-104.
- Vekené = E. van der Vekené: *Bibliographie der Inquisition*. Hildesheim 1963.

(1) Om M.s håndskriftstyverier og -mishandlinger, se Adler s. 124, 128, 237, 264, 266-271. - (2) En fuldstændig fortegnelse over M.s håndskriftsamling findes Adler s. 185-256. De 13 inkvisitionsmanuskripter omtales s. 191, 216-17, 224, 247 og 249. De med usikker proveniens er iflg. Adler NKS 464 4° og 213 2°, 218^d 2° (nr. IV, VIII og XIII i beskrivelsen ovenfor). NKS 218^c (her nr. XII) synes Adler at have oversat. Den s. 249 omtalte samling NKS 218^b er nu indlagt i 218^d (her nr. XIII). - (3) Adler s. 186. - (4) D. G. Moldenhawer: *Den spanske Inquisitions Oprindelse og Fremgang*, i: *Nye Saml. af Det kgl. Danske Vidensk. Selskabs Skrifter* IV (1793) s. 354. - (5) D. G. Moldenhawer: *Prozess gegen den Orden der Tempelherren*. Hamburg 1792. - (6) Gigas 1904 og 1907. Begge publikationer siden sammenarbejdet i fransk version, Emil Gigas: *Un voyageur allemand-danois en Espagne sous le règne de Charles III*, i: *Revue hispanique* LXIX (1927) s. 341-521. - (7) Adler s. 156, 263. - (8) Adler s. 52-57. - (9) Adler s. 123; jf. Gigas 1904 s. 5. - (10) NKS 2397 4° nr. 6. L. del Campo til M., London 20.7.1783 med introduktionsskrivelser til grev Floridablanca og del Campo's „buenos amigos“: Campomanes, Llagunos og Bayer. (11) Pedro Rodríguez de Campomanes (1733-1803) udgav sin *Disertación histórica sobre la Orden de Caballería de los Templarios* i 1747. Han havde selv stået bag jesuitternes uddrivelse. Om hans forbindelse med M. se Gigas 1904 s. 56-62. Om Campomanes iøvrigt se DHE I s. 653 f. - (12) Tychsen var dog også selv interesseret i

inkquisitionens historie. I Paris excerperede han Toulouseinkquisitionens protokol, men opdagede senere, at den desværre allerede var udgivet, Adler s. 85. – (13) Biblioteca de la Real Academia de la Historia, Est. 25 gr. 7^a C. n. 184, bl. 1r–76v. M.s afskrift holder op midt på originalens bl. 76v, hvor teksten fortsætter til 82v. – (14) Overensstemmelsen er dog ikke gennemført. Dels begynder afskriften på dobbeltark i folio, og da kvartark tages i brug fra side "2" er forlægget allerede på bl. 13r. Fra afskriftens s. 70 (forlægget bl. 48v) skriver Tychsen det meste alene og tager nu ikke længere hensyn til forlæggets sidecovergange. Dels er afskriften på løse blade kommet i uorden, så M. har fået nummereret den i forkert rækkefølge, jf. Beskrivelsen ovenf. nr. II. – (15) Tilsvarende tekster i BN 2278 og BM Add. 21.447, se Gayangos (note 129) II s. 224 og Llorente (note 105) I s. xxxij, nr. 30. – (16) Det i note 13 anførte håndskr. bl. 171v–241v. Samme tekst i BN 1960, 5547 og 6202. Tychsens notat står sidst i afskriften, her nr. III. – (17) Adler s. 126. Gigas' oplysning om, at M. besøgte litteraten Jovellanos i Madrid 25.2.1784 er forkert, det var samme dato 1787; se M.s dagbogoptegnelser under denne dato i NKS 167^a 2°. Dagbogen er på løse blade og mange optegnelser uden dato, ved analyse af vandmærker og papirsorter har Adler forsøgt at nå frem til en bedre kronologi end Gigas, der ikke holder de to rejser tilstrækkeligt ude fra hinanden. – (18) Adler s. 129. M. må have forladt Madrid mellem 21. april (jf. Gigas 1904 s. 6) og 9. maj 1784 (jf. ovenf. s. 125f). – (19) Gigas 1904 s. 207. – (20) Gigas 1904 s. 207. Jf. Gregorio de Andrés: Historia de la biblioteca del Conde-duque de Olivares y descripción de sus códices, i: Cuadernos Bibliograficos 28 (1972) s. 131–142, 30 (1973) s. 5–73; om Olivares (†1645) se DHE III s. 91 ff.

(21) Notatsamlingen til inkvisitionshistorien er her nr. XIII.42; dagbogen det i note 17 anførte hskr. – (22) Forrest i vort nr. XIII.42. – (23) Se P. Högborg: Notices et extraits des manuscrits espagnols de Copenhague, i: Revue hispanique XLVI (1919) s. 385 n. 1. – (24) Gigas 1904 s. 43. – (25) Bøllings brevsaml. U 2° nr. 312. M.s nu tabte brev var ifølge Colomba dateret 11.4.1785. – (26) I M.s samlinger (nr. XIII.35) findes en udførlig beretning på fransk om denne autodafé (efter håndskriften og papiret at dømme skrevet af et medlem af den danske legation i Madrid). En kortere beretning på tysk findes i J. D. Reuss: Sammlung der Instructionen der Spanischen Inquisitions-Gericht. Hannover 1788, s. 202–206. Reuss' kilde er Memorial Literario instructivo y curioso de la corte de Madrid, Mayo 1784 s. 79–83. – (27) Det i note 25 anførte brev. – (28) Brevet citeret efter Gigas 1907 s. 185. Om Frederik Münter i Italien se i Münter I.1 s. 54–76. – (29) Gigas 1904 s. 8. – (30) Se note 6.

(31) José de Galvez (DHE II s. 159 f.). Muligheden at denne skulle være identisk med den indiske consejero er helt udelukket, efter som M. kom i besiddelse af samlingen i okt. 1786 og Galvez først døde 16.6.1787. – (32) Gigas 1907 s. 186. – (33) Smst. s. 202. – (34) NKS 2410 4°, „Udaterede breve etc. vedr. M.s mission“ nr. 1. – (35) Smst. Sml. Gigas 1907 s. 202 f. og 206, hvor man får det indtryk, at der foreligger to forskellige breve til Kirstein: et ufuldendt brev efter indholdet at dømme „fra Okt. 1786“ og et „udateret Brevfragment til Kirstein“. Der er i al sin enkelthed tale om, at Gigas i sine forarbejder har fået skilt den afskrift han havde af M.s brev i to dele (se NKS 3343 4°, Gigas' forarbejder til M.s diplomatiske mission, nr. 7 og 13). – (36) Jf.

fortegnelsen over M.s håndskrifter, hvor der blandt de spanske (Adler s. 189-194, 214-218, 225-229, 231-233, 246-250, 252) intet findes om slavehandel og i øvrigt kun forholdsvis lidt om Latinamerika (se note 43 nedenf.). - (37) Gigas 1907 s. 252. - (38) Jf. Gildas Bernard: *Le Secrétariat d'État et le Conseil Espagnol des Indes* (1700-1808). Genève-Paris 1972, hvor der s. 212-227 findes en liste over samtlige consejeros de Indias i det 18. årh. Desværre oplyses dødsåret ikke altid, så vi kan ikke identificere M.s consejero ud fra denne liste alene (jf. Listens nr. 113-156.). - (39) NKS in folio nr. 18, 22, 61, 148^c, 167^a, 168^c, 170, 172-176, 177^d, 178-180, 180^b, 182-186, 189-197, 199-203, 205-210, 212, 214-218, 218^c, 218^d, 219-221, 223, 223^h, 224-226, 228, 229, 231-242, 265^e, 329, 342-334, 347-349, 351, 1518, 1520, 1521, 1527; in quarto nr. 128^e, 129^e, 162, 165, 167^o, 190^e, 234^b, 439^a, 439^b, 440, 442, 444, 445, 447-451, 453, 454, 456, 457^e, 459 461, 462, 464-468, 472, 473, 473^b, 474-478, 489, 526, 565^e, 566^b, 567, 567^b, 568-570, 2348, 2410. Jf. registeret i Adler s. 280-282, hvorved man kan finde frem til hendes omtale af de enkelte numre i den ellers lidet overskuelige fortegnelse. En utrykt fortegnelse udarbejdet af Gigas: „Manuskripter vedkommende Spaniens Historie i Det kgl. Bibliotek, Ny kgl. Saml.“, findes i NKS 3343 4° I, lægget „Sandoval y Rebollo“. Om spanske håndskr. i andre af KB's samlinger se Högberg (note 23) s. 382-399 og Angel Fábrega Grau: *La Biblioteca Real de Copenhague, i: Hispania Sacra I* (1948) s. 184-190 (sidstnævnte bygger udelukkende på Ellen Jørgensen: *Catalogus Codicum latinorum medii aevi . . . Kbh. 1923*); jf. om mss. vedr. Latinamerika note 43. Der burde engang laves en katalog over spanske manuskripter i KB. - (40) Af José Campillo findes følgende skrifter: „Lo que hay de Mas y Menos en España“ (NKS 205 2°), „Nuevo Systema de Gobierno economico para la America“ (NKS 347 2°); samt „Varias Obras del Ministro Josef del Campillo“ (NKS 206 2°). Om Campillo og hans forfatterskab se DHE I s. 652.

(41) Af og om Zenón Somodevilla findes NKS 203 2°, og in quarto nr. 461, 462, 475, 476, 477 (Adler s. 191, 227-228). - (42) Bibliografien i DHE III s. 688-689. Jeg har også forsøgt at identificere markisen af Ensenada som M.s indiske consejero, bl.a. fordi Ensenada vides at have haft et stort bibliotek og en håndskriftsamling på 56 bind (se Antonio Rodríguez Villa: *Don Cenón de Somodevilla, Marquez de Ensenada. Madrid 1878 s. 236*), men forgæves. Dels døde han allerede i 1781, dels er alle de i note 41 anførte numre afskrifter uden spor af Ensenada's hånd. - (43) NKS in folio nr. 237, 347-351, 1527; in quarto 564, 566^b-570 (Adler s. 191, 193-194, 218, 232, 249-250, 258). Jf. Ruth Lapham Butler: *The Latin American Manuscripts in the Royal Library at Copenhagen, i: Handbook of Latin American Studies [No. 2] 1936* (Cambridge, Mass. 1937) s. 482-487. - (44) Gigas 1904 s. 204 f. I M.s samling findes ikke desto mindre et håndskrift med en lignende titel: NKS 218 2° „Ynforme de Santiago Agostin del Riol sobre Consejos y Tribunales“ (Adler s. 192). Måske købte M. det alligevel. - (45) Gigas 1904 s. 205. - (46) Smst. s. 205. - (47) „Concha lovede at vise mig afskrifter,“ hedder det et sted i dagbogsoptegnelserne (Gigas 1904 s. 61). Hans fulde navn var Francisco de Concha y Miera (smst. s. 220). - (48) Gaspar Melchor de Jovellanos (1744-1811) omtalt Gigas 1904 s. 74-75, 188 (sml. note 17), jf. DHE II s. 562. - (49) Juan Bautista Muñoz (1745-1799), Gigas 1904 s. 220. Det var

denne mand der fik ideen til oprettelsen af det berømte Archivo de Indias i Sevilla, se *Revista de Indias* II (1941) s. 55-95. - (50) Adler s. 263. -

(51) Blandt de håndskrifter som jeg formoder stammer fra den indiske consejero findes et af Gómez de Mazo: „Methodo para la entera limpieza, barido y riego de las calles de Madrid“, som er dateret 1784 (NKS 242 2°, Adler s. 194). Oktober 1786 er tidspunktet for M.s ankomst, så mellem disse to tidspunkter antager jeg, at den indiske consejero må være død, jf. note 38. - (52) NKS 2410 4°, „Daterede Sager“ nr. 34 (kopi med M.s hånd). - (53) Smst. nr. 28. Som nr. 33 findes et brev fra grev Castañeda de Lamo til M. dateret Madrid 17.6.1787, hvormed han fik sit pas tilbage fra de spanske myndigheder. - (54) Smst. nr. 36. - (55) Om M. og hans senere virke se Adler. En god indgang får man i det fortræffelige register under stikordet Moldenhawer (Adler s. 290-291). - (56) Gigas 1904 s. 130. Her som i de andre Moldenhawercitater har jeg tilladt mig at normalisere Gigas. Originalteksten til dette og de følgende citater er på tysk og findes i dagbogsoptegnelserne, NKS 167^a „Tagebuch meiner zweiten Reise nach Spanien“ under 19.2, 3.3 og 11.3.[1787]. - (57) Jf. H. C. Lea: *The Inquisition in the Spanish Dependencies*. New York 1908, s. 109-119. - (58) Jf. smst. s. 1-44 om inkvisitionstribunalet på Sicilien, hvor man i 1738 fik sin egen generalinkvisitor. Den vigtige oplysning om processernes tilintetgørelse mangler hos Lea, den findes i Fr. Münter: *Efterretninger om begge Sicilierne*. 1788-90, I s. 260. - (59) Arkivar Natividad Moreno, lederen af Sección de Inquisición i AHN har venligst undersøgt, om der fandtes nogen oplysninger om Morato, og sendt mig xeroxkopi af Lib. 1343 „Libro de juramentos de los ministros y oficiales del Consejo de la Suprema Inquisición“ bl. 277r-v, 339r-340r. Det fremgår heraf, at hans fulde navn var Joseph Morato Bolos, og at han 27.7.1781 blev indrulleret som *comisario* under Inquisición de Corte efter at have fornyet sin ed om troskab og diskretion, og at han tidligere havde været inkvisitionskommissær i Barcelona med udnævnelse af 25.6.1765. Først 21.1.1788 opnåede han titel af *secretario supernumerario*, men det var til at gøre tjeneste ved tribunalet i Barcelona. Smst. bl. 277v er der tilfældigvis kommet oplysninger med om Morato's ven Nicolás Rodríguez Laso, der 26.6.1781 ses at være blevet forfremmet fra *secretario supernumerario* til *fiscal* [anklager] ved Inquisición de Corte. M.s oplysning om at Morato skulle have været inkvisitionsskretær allerede i 1786, synes således indtil videre ikke at kunne bekræftes af kilderne i AHN. - (60) Gigas 1904 s. 131 f.

(61) Smst. s. 132 f. - (62) Vort nr. IX.2.c er eks. på et sådant edikt. Et 11 siders trykt trosedikt på katalansk findes i *Collectio Libellorum ad Historiam Inquisitionis Hispanicae* (Kalog 4-252^c-2°) nr. 20. u. st. og år, men iflg. en påtegning offentliggjort 4.3.1751 af Barcelonainkvisitionen. Hele denne samling af småskrifter vedrørende inkvisitionen stammer fra M. - (63) Gigas 1904 s. 142-144. - (64) Gigas oversætter „Hyppige Forsnakkelser“, originalen har „Häufige Unfälle“. - (65) Gigas 1904 s. 144 f. - (66) Lea IV s. 89 f. Nonnen hed María de los Dolores López. Hun var mystiker af Molinos' retning og havde folkeligt ry som helgeninde. Jeg har flere steder set denne henrettelse betegnet som Spaniens sidste heksbranding, hvilket er ukorrekt. Den spanske inkvisition var tilbageholdende med heksbrandingerne og brændte ingen efter 1610, jf. min artikel „Hekseforfølgelser“ i: Rudi Thomsen (red.), *Histo-*

rien. 1970. – (67) Gigas 1904 s. 134; Lea I s. 321, III s. 540 f. – (68) Gigas 1904 s. 54–56; jf. Marcelin Defourneaux: Pablo de Olavide ou l'afrancesado (1725–1803). Paris 1959. – (69) Gigas 1904 s. 133 f. – (70) Smst. s. 55, originalteksten (n. 56) under 19.2.[1787]. Anklagepunktet, besiddelse af pornografiske billeder, lyder: „tenía muchas pinturas obscenas; por un lado eran países, y al reverso mujeres en posturas las mas escandalosas. Tenía un retrato suyo, y en la mano izquierda un Cupido y Venus en postura muy indecente.“ (vort nr. XIII.35, normaliseret gengivelse).

(71) NKS 2348 4°. – (72) Jf. note 59. – (73) Joseph de Covarrubias var advokat ved Kastiliens Råd og medlem af la Real Academia de Derecho Español y Publico. Hans forfatterskab blev kortvarigt, 1783–89 (jf. Palau 64158–161), men hans vigtigste arbejde kom til gengæld i tre udgaver. Det er: Máximas sobre recursos de fuerza y protección con el método de introducirlos en los tribunales. Madrid 1785. På KB findes et ekspl. af 3. udg. fra 1788 med en hjertelig dedikation til M. fra den danske legationssekretær i Madrid, Karl Erich v. Sames. S. 226–234 vedrører inkvisitionen, og i tekstappendikset s. 326–345 aftrykkes Valdés' instruktioner af 1561 (jf. beskrivelsen nr. XII s. 140 f. ovenf.). – (74) Henri-Baptiste Grégoire (1750–1831), biskop af Blois, politiker og skribent. Hans forfatterskab omfatter skrifter mod racefordomme, mod negerslaveriet, mod inkvisitionen (note 76 nedenf.), endvidere om religionsfrihed, om kristendommens indflydelse på kvindernes stilling og om negrenes litteratur, det sidste for at demonstrere deres åndelige færdigheder (jf. La Grande Encyclopédie. Paris 1885–1902, XIX s. 368–370). KB synes at have det meste af hans produktion. – (75) Münter V. s. 317. – (76) Smst. s. 319 (Münter til Grégoire 15.1.1799); Lettre du citoyen [Henri] Grégoire, Evêque de Blois, a Don Ramon Joseph de Arce, Archevêque de Burgos, Grand-Inquisiteur d'Espagne, pour lui demander la Supression de l'Inquisition. Paris u. å. (Vekené ÷). – (77) Carta del ciudadano Grégoire . . . Paris 1798 (Vekené ÷). – (78) Cartas de un presbítero español sobre la carta del ciudadano Grégoire . . . Las publica Don Lorenzo Astengo. Madrid 1798 (Vekené ÷). – (79) En af de efter antallet af bevarede afskrifter at dømme mest udbredte procedurchåndbøger af denne art var kompileret af inkvisitoren Isidoro de San Vicente (f. ca. 1579). Hans *modo de proceder* er udgivet i Elias Amezaga: Guia del perfecto Inquisidor. Bilbao 1968, s. 284–309, efter håndskriftet BN 831. Et andet håndskrift BN 8660 (olim V 377) er benyttet af Lea (IV s. 240). – (80) Jeg har sammenholdt nr. I bl. 27r–48v med en xeroxkopi af nogle sider i en lignende *modo de proceder*, AHN Inq. Lib. 1265 bl. 222v–225r. Sidstnævnte har bl. 223v et indskud som mangler i vor tekst.

(81) Bernardo Barreiro de Vázquez Varela: Archivos secretos. Adiciones y notas a una lista de Inquisidores de Galicia, i: Galicia Diplomática III (1888) s. 180–181. – (82) Nærmere undersøgelser i inkvisitionsrådets arkiv, som nu opbevares i Archivo Histórico Nacional i Madrid, vil sikkert kunne klarlægge disse usikkerhedsmomenter. De forskellige hænder må kunne genfindes i brevene fra tribunalet i Santiago 1620–30 (AHN Inq. Leg. 2889–2896), og af „Libro 1º–2º de juramentos, 1574–1660“ vil det fremgå, hvorvidt Méndez blev medlem af inkvisitionsrådet (AHN Inq. Lib. 1338–1339). – (83) Pablo Pérez Costanti: Notas viejas Galicianas. Vigo 1925, I s. 287 – (84) Sml. AHN Inq. Lib. 1215, 1228, 1230, 1233, 1234, 1243, 1260, 1265, 1270; BN 854; BM

Egerton 457-458. Sidstnævnte er et to binds håndskrift fra det 18. årh. med fællestitlen „Diccionario de las Leyes de la Inquisición“, som det kunne være spændende at sammenligne med M.s inkvisitionsleksikon (P. de Gayangos: Catalogue of the Spanish Manuscripts in the British Museum. London 1877, II s. 239 f.). – (85) Marginalnoter bl. 181r, 226v, 240v. – (86) Bl. 345r: „En el libro cuarto de Breves Originales que para en la Secretaría de Aragón al folio 169 y 170 se halla el Decreto de la Santidad de Paulo V . . . Y tambien se halla impreso este breve en el libro segundo de Breves Apostólicos de cubiertas negras que para en dicha Secretaría de Aragón, al folio 376“ (normaliseret gengivelse). De omtalte manuskripter findes nu i AHN Seccion de Codices y Cartularios, Lib. 4 og 120, men de hørte oprindeligt til inkvisitionsrådets arkiv. – (87) „En meget vigtig Samlings Proveniens kendes ikke, men Numret „Forsk[ellige] S[amlinger] 494“ er sikkert bevisende,“ skriver Adler s. 249. – (88) Adler har et eks. på noget sådant s. 241 f. note 2, hvor et håndskrift hidrørende fra Sames (jf. her note 73) er kommet ind i en kapsel med Moldenhawermanuskripter, NKS 2348 4°. – (89) I nr. XIII.42 findes nogle ark, hvor M. har excerperet og oversat inkvisitionsleksikkonnets artikler „Bienes secrestrados“ (129r), „Carceles secretas“ (139v-140r) og „Solicitantes“ (263v-264r) til tysk. At dette ikke er udskrevet efter et tilsvarende manuskript i Spanien, som man kunne tænke sig, men virkelig er excerperet efter vort nr. VIII, fremgår allertydeligst af excerpten „Sollicitantes“ (sic), hvor M. først udskriver hovedteksten, og derefter marginalnoterne om de senere bestemmelser, med henvisninger til *cartas acordadas* af 12.1.1708, 17.6.1713, 25.11.1713 og 23.5.1705, altså med bibeholdelse af den kronologisk set ulogiske rækkefølge. – (90) Sammenhold f.eks. skriften i de ovenfor (note 89) omtalte marginalnoter om „Solicitantes“ (263v-264r) med sidste del af tilskriften i Copilación de las Instrvciones del Oficio de la santa Inquisición . . . Madrid 1630, bl. 24v (eller bl. 42v, efter den håndskrevne foliering).

(91) Copilacion de las Instrvciones del Officio de la sancta Inquisicion . . . por mandado del . . . Señor don Alonso Manrique. Madrid 1576 (Vekené 77). – (92) Jf. Adler s. 249, hvor der endnu er tale om to forskellige samlinger. – (93) Nr. 36 og andre af de franske er på specielt papir og med en skriverhånd fra den danske legation i Madrid (sml. NKS 2410 4°, renskrift af brev fra Dreyer 25.3.1783 og nr. 24 og 27 af „udaterede“ og jf. note 26 ovenfor). – (94) Jeg har ikke fundet ham omtalt andetsteds. Om inkvisitionens behandling af homoseksuelle, se Lea IV s. 361 ff. – (95) AHN Inq. Lib. 898 (Libro 1° de relaciones de causas enviadas por la Inquisicion de . . . Sicilia . . . 1547-1596“) bl. 404r-409v findes den omtalte renskrift. – (96) Se Fr. Münters dagbog fra Sicilien 30.10.1785-Febr. 1786, Münter III s. 45-96. – (97) Fr. Münter: Histoire de l'Inquisition de Sicile. Paris 1798, s. 23. Dele af dette skrift, der er på 35 s., går tilbage til Münter (note 58) I s. 250-262. Resten synes at være kommet til senere. Oversættelsen angives at være foretaget fra tysk, og Henri Grégoire var medvirkende til denne udgivelse, se Grégoire til Münter, Paris 15.10.1798 (Münter V s. 317). – (98) Jeg kender to afskrifter BN 1704 og Universitetsbiblioteket i Uppsala H 289, sidstnævnte omtalt i P. Högberg: Manuscrits espagnols dans les bibliothèques suédoises, i: Revue Hispanique XXXVI (1916) s. 438 f. – (99) Jf. Ernst Schäfer: Beiträge zur Geschichte des spanischen Protestantismus und der Inquisition im sechzehnten

Jahrhundert. Gütersloh 1902, hvor en række lignende beretninger om Valladolidauto-dafeerne 1559 er aftrykt på spansk (I s. 442-452) eller i tysk oversættelse (III s. 1-70, 78-83). - (100) *Relacion de los autos de fee particulares, que han celebrado las Inquisiciones de Sevilla . . . 21. de Diciembre proximo passado . . . y la de Cuenca el dia 14. de Enero . . . 1725* [Madrid 1725].

(101) Jf. Lea Chapters s. 392-394. Llorente (note 105 nedenfor), der stammede fra egen, fortæller (IV s. 34 f.), at hans forældre rejste til Madre Águeda, da en bror til ham var alvorligt syg. Helgeninden lovede, at barnet skulle blive helbredt, men, skriver Llorente: „l'événement prouva la vanité de sa promesse, puisque l'enfant mourut peu de temps après.“ Madre Águeda-affæren er også omtalt i et håndskrift i BN 18.264 (Roca s. 199 nr. 487.3). - (102) Dommen indledes bl. 116r, Copones nævnes bl. 126r. Tilsvarende håndskrifter findes i Bibliothèque Nationale i Paris (se A. Morel-Fatio: *Catalogue des manuscrits espagnols et des manuscrits portugais*. Paris 1892, s. 242 nr. 31), i Archivo del Real Palacio i Madrid (MS II-2403 bl. 194 ff.) og i BM. Sidstnævnte tekst er udgivet i en fransk oversættelse, jf. Lea Chapters s. 330-336. - (103) *Proceso criminal, fulminado contra Fray Froylan Diaz . . . Madrid 1787-88*. 230+277+146 s. Om titlerne på de enkelte bind se Palau 238066. - (104) Melchor Rafael de Macanaz: *Defensa critica de la Inquisición . . . Dalas a luz D. Antonio Valladares de Sotomayor*. Madrid 1788 I-II; jf. Carmen Martín Gaité: *Macanaz, otro paciente de la inquisición*. Madrid 1975. To andre Macanaz-tekster, inkquisitionen uvedkommende, findes i NKS 444 4° s. 313-334 og blandt M.s notater i nr. XIII.42. - (105) Juan Antonio Llorente: *Histoire critique de l'inquisition d'Espagne . . . tirée des pièces originales des archives du Conseil de la Supreme et cetttes des Tribunaux subalternes du Saint-Office . . . Traduite de l'espagnol sur le manuscrit et sous les yeux de l'Auteur par Alexis Pellier*. Paris 1817-18 I-IV. Llorente (1756-1823) havde selv været ansat som inkvisionssekretær, og under den franske besættelse havde han hele inkvisionsrådets arkiv i sin varetægt. Under uafhængighedskrigen fandt Llorente det klogest at fortrække til Frankrig medbringende den 51 binds store samling af notater og afskrifter fra inkquisitionens arkiver, som han selv havde samlet siden 1789 (jf. Llorente I s. xxxi nr. 19) og en del originale inkvisionsmanuskripter (jf. nedenfor note 131). Münter omtales Llorente II s. 119 og IV s. 476. - (106) Jf. bibliografien i Münter I, 2 s. 123. - (107) Moldenhawer (note 4) s. 352. - (108) D. G. Moldenhawer: *Afhandling om den Indflydelse de Iöderne i Spanien tilstaaede Rettigheder i Middelalderen havde paa Statsforfatningen og det offentlige Vel*, i: *Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter II* (1806) s. 122-146. - (109) Samme: *Om Bogcensurs og Censurforordningers Oprindelse*, i: *Skandinavisk Museum 1802* (trykt 1804) Hefte 4 s. 68-94; M.s originalmanuskript på tysk i NKS 246° 4°. - (110) „Fredagen den 7de April, forelæste . . . Moldenhawer en Afhandling indeholdende Oplysninger om den spanske Prinds Don Carlos' Historie, efter endnu ubenyttede Manuskripter i det kongelige Bibliotheks Samlinger.“ (Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1809 s. 272). I registeret smst. angives emnet at være „nye Oplysninger om Don Carlos, Philip 2.s Søn“, men dette synes at bero på en misforståelse. M.s forarbejder til foredraget findes i NKS 168° 2° i et læg med påskriften „D. Carlos II (1665-1700).“

(111) Lea's brev og bibliotekets korrespondance med den amerikanske legation er samlet i KB.s arkiv, Journalsager, ny rk. nr. 464. Iflg. Aarsberetninger og Meddelelser fra Det store kongelige Bibliotek, udg. af Chr. Bruun, II: 1869-74 (1875) s. lxii fik Lea udlånt NKS in folio nr. 213, 214, 215, 216, „218bis“ [dvs. 218^b], 218^c, og NKS 486 4°. – (112) Se for eks. Lea Chapters s. 74 n. 2, 75 n. 2, 77 n. 1; Lea III s. 55 n. 1, 109 n. 3, 140 n. 4. Når Adler (s. 249) og Gigas (1904 s. 127 n. 1) skriver, at Lea bruger NKS 218^b, viser det, at de ikke har gennemskuet Lea's fejl. Det skal også her forstås som NKS 213. – (113) Helt uden kendskab til M. var den velorienterede Lea nu ikke. Brevet af 20.12.1869 (n. 111) viser, at han havde underretning om M.s artikel (note 4): „If procurable I should also like to have a copy of the Mémoires de l'Academie Royale des Sciences de Copenhagen, Nouvelle Série, Vol. IV – when [sic], p. 352, there is a disquisition on the Spanish Inquisition,“ skriver Lea. – (114) Se anm. til nr. I.22 i håndskriftbeskrivelsen. – (115) Lea IV s. 237 n. 1 med henvisningen „MS 218^b p. 379“, der altså skal læses NKS 213 2°, bl. 379 (se nr. VIII.7a). For ikke så længe siden har jeg dog fundet endnu et eksemplar af det samme tryk (AHN Inq. Lib. 1237 bl. 342^r-343^v). Min disputats: *The Witches' Advocate* er under udgivelse på University of Nevada Press; en foreløbig behandling af emnet findes i *Temenos* 5 (1969) s. 85-106. – (116) KB's arkiv, E 82, Den Moldenhawerske Donation 1824, Nr. 6a-b, Fortegnelserne over bøgerne omfatter 129 numre i folio, 279 i kvart og 844 i oktav. Iflg. en påtegning af Werlauff indgik bøgerne i oktav i biblioteket 5.5.1824, men det gælder formodentlig også de andre bøger. Allerede i levende live havde M. skænket biblioteket en del af sin samling, se KB's arkiv, F 3, hvor der efter de i året 1820 købte bøger findes en fortegnelse over en donation på 116 håndskrifter og 475 bøger fra M. – (117) *Bibliotheca Moldenhaweriana sive Catalogus librorum defuncti Dan. Gotth. Moldenhawer . . . Hafniae [1824]*, ekspl. med Bollings tilskrifter om priser og købere i KB, Danske Afd., Kat. 51-201-2°. – (118) Iflg. Molbech's kalender varede auktionen fra 29.11-21.12.1824 (Adler s. 174 f.). – (119) *Bibliotheca* (note 117) s. 303, oktaver nr. 3858 „Les Aventures de Joseph Pignata, echappé des Prisons de l'inquisition de Rome. Cologne 1725“ (= Vekené 401) og nr. 3860 „Erinnerung eines spanischen Ministers über die Inquisition. aus dem Spanis. 1773“ (= Vekené 494). – (120) *Sebastián Cirac Estopañan: Registros de los documentos del Santo Oficio de Cuenca y Sigüenza. Tomo I: Registro General de los Procesos . . . Cuenca-Barcelona 1965* s. 29. Ud over denne overløst skete der markværdigt nok intet med Cuencainkquisitionens arkiv, der med sine ca. 8000 originale processer fra perioden 1489-1816 er det bedst bevarede tribunalsarkiv. (121) Se henvisning n. 83. – (122) Manuel Serrano y Sanz: *Autobiografías y memorias*. Madrid 1905 s. cvi (= Nueva Biblioteca de Autores Españoles II); jf. AHN Inq. Leg. 2248, breve fra Logroñotribunalet til inkvisitionsrådet 1814-20 passim. – (123) Lea IV s. 435 f.; *The Library Chronicle . . . Pennsylvania Library XXIX* (1963) s. 154 f. (om „Ms. Lea 371“); om Lea Library se note 135. – (124) Luis Alonso Tejado: *Ocaso de la Inquisición en los últimos años del reinado de Fernando VII*. Madrid 1969, s. 24 f. – (125) Smst. s. 27 f. – (126) *Catálogo de las causas . . . ante el Tribunal de . . . la Inquisición de Toledo*. Madrid 1903, s. v; jf. Carlos de Santa María: *Sección de Inquisiciones del Archivo General [en Alcalá]*, i: *Revista de Archivos, Bibliotecas y*

Museos 1. serie bd. I (1871) s. 86-88. - (127) Adler s. 156, Gigas 1904 s. 142. - (128) Min konklusion bygger på en sammenligning af den utrykte katalog over inkvisitionsrådets arkiv (AHN, Despacho de la sección de Inquisición, „Indice de Simancas“) med en registrant over inkvisitionsrådets arkiv udarbejdet efter ordre fra generalinkvisitor Andrés de Orbe y Larreateagui i 1739 (AHN Inq. Lib. 1310), en undersøgelse, som jeg håber at publicere ved lejlighed. - (129) P. de Gayangos: Catalogue of the Spanish Manuscripts in the British Museum. London 1877 II s. 189-240. - (130) Falconer Madan: A Summary Catalogue of Western Manuscripts in the Bodleian Library at Oxford. Oxford 1905-53 V s. 430 f., 438 f. - (131) Morel-Fatio (n. 102) s. 26-28, nr. 60-77 (= „Collection Llorente, tomes I à XVIII“). - (132) Camille Coudrec: Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque de Bordeaux. Paris 1894, s. 593-602; jf. J. Gómez Pérez: Manuscritos españoles en Burdeos, i: Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos 3 serie LX,2 (1954) s. 477-510. - (133) H. Morf: Kurzes Verzeichnis der Romanischen Handschriften (= Mitteilungen aus der Königlichen Bibliothek IV). Berlin 1918 s. 100, 107-109 (håndskrifterne Hisp. Qu 3^f, 37^u, 42^d, 46 og 47); hertil kommer den af Lea (IV s. 523 f.) omtalte samling af 64 autodaféberetninger fra perioden 1721-27, „Royal Library of Berlin Qt. 9548“, som ikke er medtaget i fortegnelsen, da det drejer sig om en trykt samling. - (134) Bernhard Weissenborn: Der hallische Handschriftenschatz in Auswahl. Halle 1939 s. 8. Samlingen af inkvisitionsmanuskripter omfatter 12 foliobind hjembragt fra en rejse til Spanien i 1840erne af dr. Gotthold Heine i Berlin (jf. Serapeum 8 (1848) s. 78-80). - (135) Norman P. Zacour: A Catalogue of Manuscripts in the Libraries of the University of Pennsylvania to 1800, i: The Library Chronicle . . . Pennsylvania Library XXV (1959) ff. Part IV og Suppl. II af nævnte artikel gennemgår Lea Library, nævnte tidsskr. XXVIII (1962) 29-71, XXIX (1963) 124-157. - (136) Jf. Gustav Henningsen: Rapport fra et studieophold i Spanien, i: Nordnytt 1969 H. 3/4 s. 20-31 = Informe sobre tres años de investigaciones etnológicas en España, i: Éthnica. Revista de antropología I (1971) s. 61-89; samme: The Papers of Alonso de Salazar Frías. A Spanish Witchcraft Polemic 1610-14, i: Temenos 5 (1969) s. 85-106; og samme: Inkvisition og etnografi, i: Jordens folk 9:2 (1973) s. 66-83 = Inquisición y etnografía. Con un apéndice sobre el proyecto de relaciones de causas. DFS-Translations No. 4. Copenhagen 1976.

ANM. En række af emnerne fra nærværende artikel er videre udviklet i tre forelæsnings, som jeg i august 1976 holdt ved Universidad Internacional Menéndez Pelayo i Santander som led i et forskerkursus om den spanske inkvisitions historie organiseret af professor José Antonio Escudero. Akterne fra dette kursus er under udgivelse og titlerne på mine tre bidrag er: „Los archivos y la historiografía de la Inquisición española“, „El Codex Moldenhawerianus y los procedimientos de la Inquisición“ og „Una nueva estadística de las causas de la Inquisición española“.